

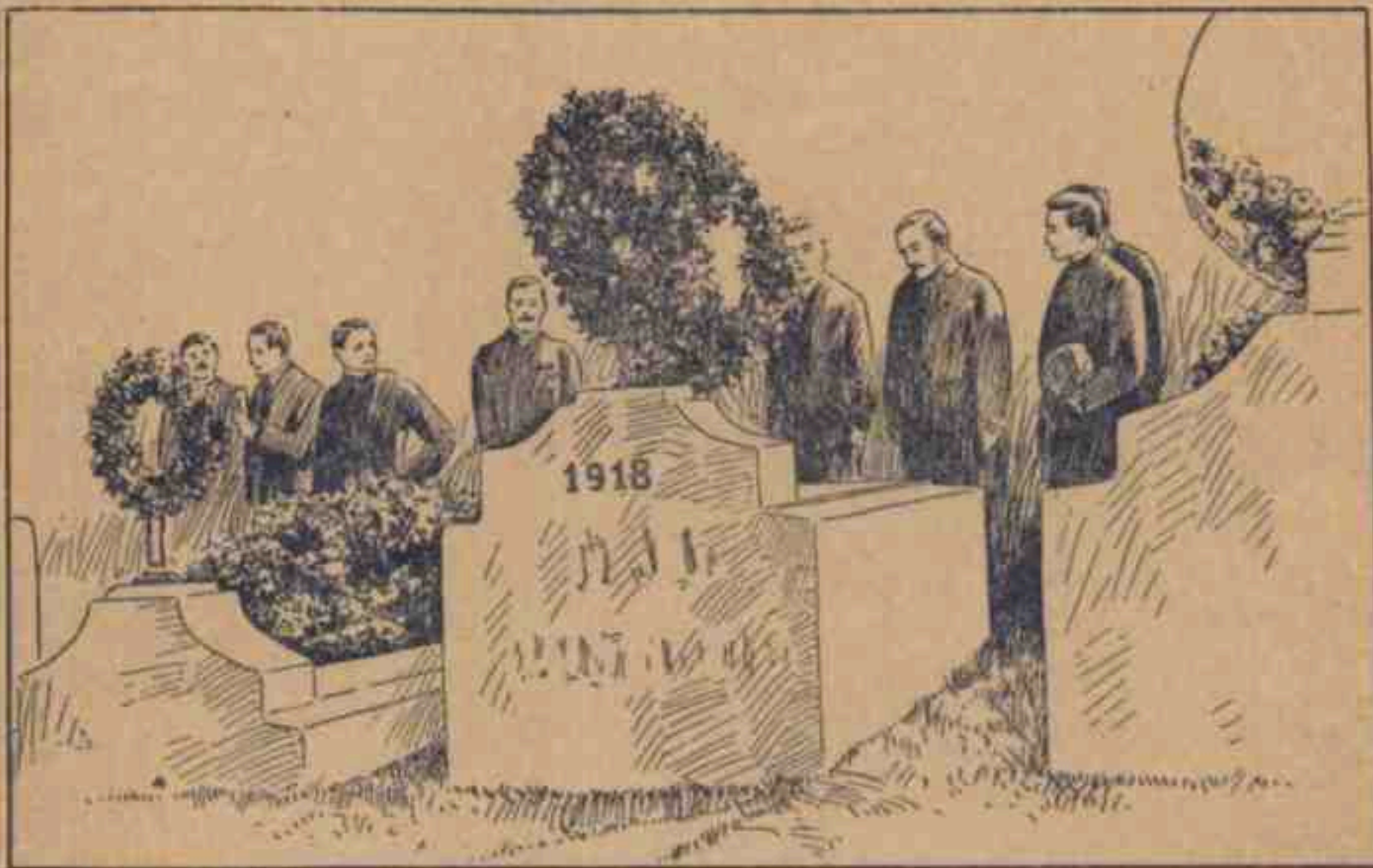
ԱՐԱՐԱ

Կեփրամ

ԱՐԱՐԱՅԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Հրատարակութիւն

ՀԱՅ ԼԵԳԻՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻԱՆ

ԱՐԱՐԱՅԻ ԳԵՐԵՉՄԱՆԸ

Մեպտեմբեր 19, 1923

Գ Ո Ս Թ Ո Ն

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Արարայի Յաղթանակը	ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ
Արարայի Նահատակներուն Անուանացանկը	
Արարա	ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ
Յաղթական Արարան	Տ. Յ. ՊՅԱՃԵԱՆ
Արարայի Ռարուականը (Ոտանաւոր)	Ս. ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ
Արարայի Նախընթացին	ՍԱՐԳԻՍ ԳԻՆՈՍԵԱՆ
Երկու Ճառեր	
Մեր Նոր Ռախտը (Ոտանաւոր)	ՆՈՐԱՅՐ ՍԻՒՆԻ
Կամաւորի Հրածեշտը (Ոտանաւոր)	Ս. Կ.
Վկայութիւններ	
Հայ Կամաւորներուն	Յ. Թ. ԳԱՅԱԵԱՆ
Կամաւորը	Մ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ
Յետադարձ Ակնարկ մը	ՇԱՐԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
Հոգեկան Ներշնչումներ	ԵՓՐԵՄ ՎՐԳ. ՏՈՀՄՈՒՆԻ
Նոր Օրերի Արարան	ՀՐԱՏ
Աւարայր եւ Արարա	Ա. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
Այն Օրը	ՄԻՀՐԱՆ ԿԻԻԶԷԼԵԱՆ
Զահողութիւն եւ Արդիւնք	Կ. ԵԿԱԻԵԱՆ
Կենաց եւ Մահու Սեմին վրայ	ՇԱՍԷՕՌ
Արարայի Նահատակները	ՎԻՐԱԻՌՐ ԱՇՈՒՂ
Ռախտ մը	ԱՐԻՒՆԻ
Մեր Ապրած Օրերէն	ԱՐԱՄ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ
Մարտադաշտի Զահերը	Ա. Յ.
Սարգիս Գասապեան	Խ. ԽԵՐՊԷԿԵԱՆ
Պօղոս Պուլուտեան	Մ. ԹԻԻԹԷԼԵԱՆ
Ղրկուած Գումարներ	ԼԷԳԷՌՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ա Ր Ա Ր Ա

Նուիրում

ԱՐԱՐԱՅԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Հրատարակութիւն

ՀԱՅ ԼԵԳԻՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱՐԱՐԱՅԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Արարա՛... դեռ վերջին պատերազմէն առաջ անձանօթ բլուր մը Երուսաղէմի մօտ, որ 1918 Սեպտ. 19էն ի վեր դարձած է նուիրական վայր մը Հայութեան համար:

Արարան սաղմագիտական տեսակէտով բնական շատ մը յարմարութիւններ ունէր եւ շնորհիւ Գերման զինուորական արդի հանձարին շա՛տ զօրաւոր դիրքի մը վերածուած էր: Թուրքերուն երկրորդ Տարաանէլն էր: Որպէս զի Զօրավար Ալէնպիի 1918 Սեպտեմբեր 19ի Մեռեալ ծովէն մինչեւ Միջերկրականը երկարող դաշնակից ուժերու համար ծրագրած բնդհանուր յարձակողականը տար ակնկալուած արդիւնքը ժամանակին, պէտք էր որ Արարան զբաւուէր:

1918 Սեպտ. 19ի արշալոյսին Հայկական Լէգէոնը կազմու պատրաստ էր Արարայի ստորտար: Անցեալ եւ վերջին գուլումները իրենց բոլոր քսամենլի տեսարաններով պատկերացած էին անոր երեւակայութեան, անոր ականջին «վրէ՛ժ, վրէ՛ժ...» կը փսփսար վերջին եղեռնին դո՛ւ դացող Հայութեան ուրուականը: Ան անհամբերութեամբ «յառաջ» հրամանին կ'սպասէր. տրուեցաւ այդ հրամանը, խոյացաւ ան կրակի մէջէն եւ շնորհիւ իր քաջասրբութեան, տոկունութեան եւ զինուորական կարգապահութեան գրաւեց դիրքը եւ կառչած մնաց անոր, հակառակ սպառնացող վտանգին եւ իր ունեցած կորուստին:

Շահուած էր յաղթանակը...:

Ռազմական տեսակէտէ վերցնելով, կրնանք ըսել որ Արարայի յաղթանակը մահացու հարուած մը տուաւ թրքական բանակին եւ այսպէսով զգալիօրէն փութացուց զաշնակից յաղթանակը: Անոնք այլեւս կրնային այս ճակատի ուժին մէկ մասը փոխադրել Արեւմտեան ճակատը. այս յաղթանակը բարոյական մեծ հարուած մը տուաւ Գերմանիոյ եւ իր զաշնակիցներուն, որուն հետեւանքը եղաւ Պուլկարիոյ եւ քիչ յետոյ ալ Թուրքիոյ անձնատուութիւնը:

Հայ Լէզոններն կատարած զերբ Անգլիացիները կամովին, իսկ Ֆրանսացիները յակամայս յայտարարեցին հանրութեան: Հայ ժողովուրդը մոռցաւ պահ մը վերջին սեւ օրերը ու սկսաւ հրէճուիլ եւ լաւատեսութեամբ լեցուիլ ապագայի մասին:

Դժբախտարար զաշնակիցները վերջնական յաղթանակէն ետք մոռցան իրենց խոստումները. սակայն այս իրողութիւնը ո՛չ մէկ կերպով կը նուաստացնէ Արարայի յաղթանակին արժէքը. ապագայ անաչառ պատմագիրը աւելի պիտի բարձրացնէ Հայութեան համար պատմական մեծ նշանակութիւն ունեցող այս ճակատամարտին արժէքը, ան պիտի ներբողէ Հայ կամաւորին դահաբերութիւնը եւ անխնայ պիտի ձողկէ զաշնակիցները, որոնք շուկաներու համար ոտնակոխ ըրին մարդկային ամէն բարոյական սկզբունք:

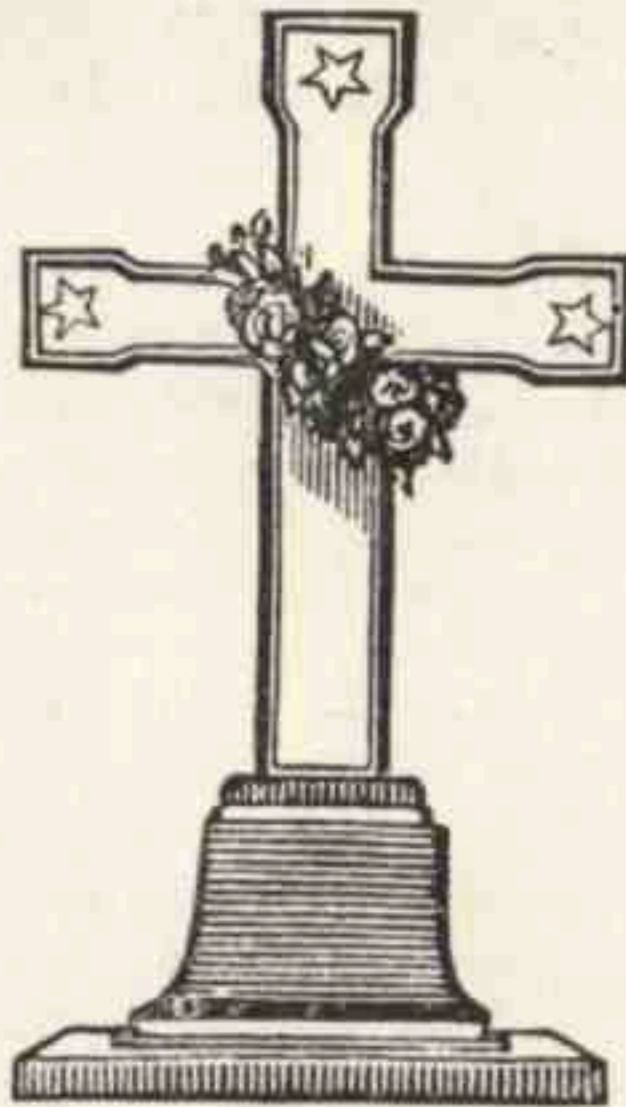
Հայութիւնը պիտի տօնէ Սեպտ. 19ը. ան ամէն տարի այս Մեծ Օրուան առթիւ երկիւղածութեամբ ուխտի պիտի երթայ Արարայի բլուրը՝ իր յարգանքի աղօթքը մատուցանելու տեսքով անշուք բայց խորհրդանշով շա՛տ բարձր հողաթումբին, որուն տակ իրենց յաւիտենական քունը քնացողները ինկան իր վրեժին եւ իր դատին համար:

* * *

Անմոռանալի նահատակ ընկերներ,

Հինգ երկա՛ր տարիներ անցած են այն օրէն ի վեր, երբ ձեր կորուստին ցաւը առած մեր արդէն վիրաւոր սրտերուն խոր ծաւրերուն մէջ, միասին ապրած քաղցր եւ դառն օրերու վերջիչումներէն յուզուած, թաց աչքերով վերջին ակնարկ մը կը նետէինք ձեր գերեզմանին եւ դողացող շրթունքներով մնա՛ք բարով կ'ըսէինք. . . Այսօր ալ վերապրող Լէզոնականներս հաւաքուած այս մուրահին շորս կողմերէն՝ երկիւղածութեամբ ուխտի եկած ենք՝ մեր Լէզոնական տեսական սէրը եւ խորին յարգանքը մատուցանելու ձեզի. ասիկա մեզ համար նուիրական պարտականութիւն մ'է, որ ամէն տարի Սեպտ. 19ին պիտի կրկնուի մեր եւ մեր յաջորդներուն կողմէ:

Ա Ր Ա Ր Ա Յ Ի

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԱԾ ՀԱՅ ՔԱԶԵՐՈՒՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

(19 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1918)

ԳԻՍԳԻՆԵԱՆ ՍԱՀԱԿ՝ 2րդ Պարսպեօն (Ս. Հ.) Սերաստացի
 ՏԸՇԼԻՔԵԱՆ ՍԱՐԳԻՍ՝ 3րդ Գօմբանի, Սուէտիացի
 ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ՝ 4րդ Գօմբ., Քարօրալ
 ՄԻՍԱՔ ԳԱՎՈՒՆՃԵԱՆ՝ 5րդ Գօմ., Սէրժ., Ասամացի
 ՏԷՐ ՅԱԿՈՒԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ՝ 4րդ Գօմ., Սէրժ., Ալպիսքանցի
 ԹԱՎՈՒՔԵԱՆ ՄԻՍԱՔ՝ 4րդ Գօմ., Սուէտիացի
 ԱՆԹԱՌԱՄԵԱՆ ՍԻՄՈՆ՝ 5րդ Գօմ., Խարքերդցի
 ԳԱՐԻԷԼԵԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍ՝ 4րդ Գօմ., Արաքիբքցի
 ՊՈՒՂՈՒՏԵԱՆ ՊՕՂՈՍ՝ 4րդ Գօմ., Ծովեցի
 ԲԶԱՐԵԱՆ ՏԻԳՐԱՆ՝ 5րդ Գօմ., Քէսապցի
 ԱՍԼԱՆԵԱՆ ԱՐՇԱԿ՝ 4րդ Գօմ., Սերաստացի
 ՔԷՀԵԱՆԵԱՆ ՅԱԿՈՒՔ՝ 5րդ Գօմ., Կեսարացի
 ԳԱՍԱՊԵԱՆ ՍԱՐԳԻՍ՝ 4րդ Գօմ., Արաքիբքցի
 ՄՍՐԼԵԱՆ ԾԵՐՈՆ՝ 5րդ Գօմ., Քէսապցի
 ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԱՐՇԱՄ՝ 5րդ Գօմ., Սէրժ., Քղեցր
 ՊԱՊԱԵԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍ՝ 4րդ Գօմ., Քարօրալ, Չնֆուշցի
 ՄԵԼՔԻՍԵԳԻԿ ԶԱՆՕԵԱՆ՝ 5րդ Գօմ., Չնֆուշցի
 ՊԵՏԻԿԵԱՆ ՅԱԿՈՒՔ՝ 5րդ Գօմ., Այնքապցի
 ՃԻՆԿԻՐԵԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍ՝ 5րդ Գօմ., Հիւսէյնիկցի
 ԶԻՂՃԵԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ՝ 5րդ Գօմ., Սէրժան, Պօլսեցի
 ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՂՈՒԿԱՍ՝ 5րդ Գօմ., Չմշկածապցի

Ա Ր Ա Ր Ա

ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

Արարա՛... Ուխտատեղի բսին անոր: Ի՞նչ թելադրական, ողեկոչական տապանազիր, խակապէս, զոր դիպումը հրաշայտուի ընծայեց հոն հանգչող քսանեակ մը դիւցազնական քաջերուն:

Հայութիւնը իր ազատագրական դարուօր ոգորումին մէջ իր հայրենի հողին իւրաքանչիւր քարը, իւրաքանչիւր բլուրը, իւրաքանչիւր կիրճն ու ծործորը իր արիւնովը նուիրանչեց:

Վերջին երեսուն տարիներու յեղափոխական շրջանը, Գում-Գափուի ու Պապ-Ալիի ջոյցներովը ծայր տուած, Կարնայ, Սասունի, Վանայ եւ Զէյթունի սարալանջերուն եւ ապառաժուտ սեպութիւններուն վրայ հայ հերոսամարտին հակայական յիշատակարանը արձանացուց: Խոնարհուի, անանուն սարահարթեր, օձարնակ խաւարչտին փապարներ հրաշափողային կոխներու պատնէշներն ու խրամները դարձան, որոնց անունները՝ հայ արիւնին շատայլովը յուսադասկուած՝ անմահութեան խառնուեցան: Բայց ո՛չ մին, անանցմէ ոչ մին, իր եղերաչուք վսեմութեանը մէջ չի կրքացու հաւասարի՛լ՝ հայրենի սահմաններէն դուրս, օտար հողի մը կուշտին բարձրացող սա՛հէք անտեսուած բլուրին, որուն անունն իսկ կ'անդիտանայինք մենք երէկ:

Արարա՛... Բոլոր մեր յոյսերուն, բոլոր մեր երազներուն ու բոլոր մեր ոգորումներուն ամբողջ դուժարը կը խայտայ այս ետավանկ անունին մէջ:

Հո՛ն էր որ աշխարհի զօրուորները առաջին անգամ կշռեցին ամբողջ ամեհութիւնը հայ անձնուրաց կորովին. հո՛ն էր որ անոնք միանգամ ընդ միշտ հաւատացին անմահութեանը մեր ցեղին. հո՛ն էր, վերջապէս, որ անոնք հայ կամքին անդապելի խոյանքին առջև դմայլահար, բռնադատուեցան մեր խաչուած, դաւաճանուած, արիւնյոււայ իրաւունքին հատուցման պարտքը կնքելու:

Մեր հայրենի հարիւր հազարաւոր զոհերը, չէին կրցած, պիտի չի կրնային, քաղաքակիրթ կոչուած մարդկութեան խղճմտանքը մեղի արդարահատոյց ըլլալու սախել:

Կովհար իր շորս տարիներու ա՛յնքան արիւնտա զոհարերումներէն եւ իրաւունքի ախոյեաններուն ընծայած այնքան անգնահատելի օժանդակութենէն վե՛րջն ալ դուցէ պիտի վրիպէր տակաւին ցեղին ազատախնդիր համեռ պահանջը պարտադրելու աշխարհի բազդը անօրինողներու դատաստանին: Արտասահմանը, զոր հայ կեանքին գերեզմանը յորջորջեցինք պահ մը անիրաւօրէն, մահազին երկունքի մուայլ բողէներուն՝ իր ծոցէն դուրս բերաւ աստուածային փաղանդը այն կարիճներուն որոնք հեռուներէն, հեռուներէն մեղի եկան՝ ցեղին եղած ահաւոր թշնամանքին վրէժովը սարսուռն, անոր զոյսթեան գէժ լարուած դիւային սանդրանքին խոովքէն խենդեցած...:

Եւ հո՛ն, Տաւրոսին հանդիպակաց ապալեր կղզիի մը լանջքին վրայ, հողինին բունցքներուն մէջ, երկա՛ր, երկա՛ր սպասելէ յետոյ, օր մըն ալ՝ պայծառափողի մը հրակէրէն արթընցած՝ ինքզինքնին դտան բարձունքին առջև, ուր իրենց պիտի տրուէր, գէթ անգամ մը, ճակատ ճակատի դալ Եղեւնին հետ որ իրենց ցեղն էր անճիտեր, մահացուցեր, որ իրենց մայրերուն, քոյրերուն ու եղբայրներուն արիւնովն էր յղփացեր...:

Օ՛ր մը, օրերուն օ՛րը, ու արդէն բաւական կ'ըլլար անդիմադրելի մոլեգին խոյանքի մը մէջ ահաւորօրէն զարնելու եւ խորտակելու բուլբութեմբերն ու բոլոր պատուարները զոր ռազմագիտական դժնէ հանճար մը բերեր բրդաւորեր էր այնտեղ... Հո՛ն էր որ, այդ օրը, կը կերտուէր հայ յաղթանակին մեծ կոթողը զոր Արարա կը կոչենք:

Արեւելքի մէջ, այդ օրը, դերերու հրաշալի եւ թելադրական շիփութիւն մը տեղի կ'ունենար: Թորոգմի սերունդը՝ Պաղեսանի բազդորոշ մէկ ցցուածքին վրայ, երբեմնի վրէժխրնդիր Եհովայի ընտրեալ ցեղին՝ Իսրայէլի ճեւին վրիպած կոչումը իւրացնելով՝ տարերային ահագնազայրոյթ բաղխումի մը փոթորիկը կը փրցնէր, առինքնելով տիեզերական ուշադրութիւնը: Բազդաւոր ու գեղեցիկ Սուրիային զաւակներն ալ՝ կարծես՝ իրենց հայ-

րենիքին սահմաններուն վրայ մղուող ազատագրական գերագոյն պայքարին փառքը ձգած հայ գունդերուն, հազիւ անուն մը, յիշատակութիւն մը կը բերէին խառնուրդին մէջ ուր կը վճարուէր ամբողջ Մերձաւոր-Արեւելքի նսեհը:

Համաշխարհային տիտանամարտին բոլոր ճակատներուն վրայ, գիւցաղնական կոհակաւորումով մը ցեղին փառքը պանծացնող հայ սղամարդուն պիտի արուի եղեր գրեթէ միամինակը կոթողելու Հրէաստանի կուրծքին վըրայ յիշատակարանը որ այլևս Արդարութեան մեծ Յաղթանակին հոմանիչ է:

Արարա՛... Հայկական Ազգէոնին սրտոտ հրամանատարը իրաւունք ունէր Հայութեան վաղուան «ուխտաանդին» մկրտելու դայն: Գլխադիրին գացող մեր հաւատացեալներուն շափ շատուոր ու ջերմեռանդ պիտի բլլան անոնք որ վաղը պիտի երթան հօն ուխտի:

Արարը, Իսրայէլորդին ու Սուրիացին իրենց տառապանքի եղբոր եւ գաղափարապաշտութեան ռահվիրային, Հայուն, այդ խորհրդակուռ սրբատեղին յարգանքի աղապա-

տանքով մը պիտի շրջապատեն: Հայ ձեռքերով կերտուելիք հոյակապ դամբարանին շուրջը՝ հարեւան աղղեր եղբայրօրէն պիտի դան ծաղիկներ ու նոճիներ անկել, սոսկել:

Արարա՛... Վաղը վերադարձի կարաւաններ պիտի անցնին անոր ստքերը թրջող ծովուն կապոյտ արահետներէն՝ հայրենի լեռներուն մշուշազօծ գաղաթները ողջունելով հեռուէն:

Պիտի երթանք, ամե՛նքս ալ ու Արարան հօն պիտի մնայ... Բայց չէ՛, ան յաւերժական տօնահրաւէրի մը պէս մեզ կտ պիտի կանչէ:

Անոր կուրծքին պեղուած քսանեակ մը փոսերը, մեր յոյսին, մեր հաւատքին ու մեր պատիւին յորդակոհակ աղբիւրներն են... Հո՛ն պիտի երթանք, անոնց առջեւ, այդ անմահութեամբ ահաղձուն փոսերուն, անոնցմէ ըմպելու համար յաղթանակին վայելքը, այդպէս տօնելու համար Ազատութեան մեծ տարեդարձը, որ մեր Օրացոյցներուն մէջ արձանագրուած պիտի բլլայ խոշոր սակեհուռ տաւերով — 19 Սեպտեմբեր, Արարա՛...:

«Արարա»

ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԱՐԱՐԱՆ
Տ. Յ. ՊՈՅԱՃԵԱՆ

Պաղեստինի կորսուած մէկ անկիւնը անընդան հողակոյտ մըն էր Արարան 1918, Սեպտ. 19էն առաջ: Մեզմէ շատ քիչեր — թերեւս ոչ ոք — լսած էին անոր անունը: Սակայն համաշխարհային պատերազմի ընթացքին Արարան մեղի համար դարձաւ պատմական հսկայ նշանակութիւն ունեցող բլուր մը, յաղթանակի յուշարձան մը, վրէժի ներշնչարան մը եւ նուիրական յիշատակներու մեհեան մը:

Մեծ պատերազմը ուրիշ աղղերու համար ալ ստեղծեց Արարաններ: Փրանսացին այսօր անհուն ցնծութեամբ կը տօնէ Մաոնի յաղթանակը, յարգանքով կը յիշէ Վէրաճօնի անունը, սրովհետեւ Վէրաճօն քաջութեան, անընկճելի կորովի, անվհատ գիմաղբութեան մարմնացումը դարձաւ, իսկ Մաոն յաղթութեան տաճար մը:

Մեզի պէս փոքր ժողովուրդի մը համար սակայն, որ 600 տարիներէ ի վեր դերութեան

շղթաներուն մէջ կը տառապի, անպատու ցաւեր, անբուժելի վէրքեր իր շուրջը հաւաքուած, եւ իր վէրքերուն կտտանքին տակ կ'ողբայ իր անցեալի փառքը եւ իր հողին մէջ ազազայ յաղթանակի երազներ կը հիւսէ, այդ ժողովուրդին համար պատմական նշանակութիւն ունեցող հսկայ դէպք մըն է Արարայի ճակատամարտը:

Այսօր, Սեպտ. 19, Արարայի փառապանծ յաղթանակին հինգերորդ տարեկիցի տօնն է որ կը տօնենք մեծ ցնծութեամբ ու խանդավառութեամբ, սակայն մեզմէ շատերը թերեւս տախտին չեն գիտեր յստակօրէն թէ ինչո՞ւ համար Արարայի կողքին վրայ 15 ժամուան կռիւով շահուած յաղթանակ մը այնքան մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ, շփառապանծ յաղթանակ» կը կոչուի, իսկ անդին ուրիշ վայրերու մէջ տեղի ունեցող աննկուն գիմաղբութիւններ, հիասքանչ մարտնչումներ նուազ համբաւ

պէտք էր ունենային, նուազ յիշատակելի պէտք էր մնային:

Ի՞նչ են ուրեմն Արարայի յաղթանակին այդ պատմական նուիրական երևոյթը տուող պատճառները:

Ա.— Ռազմադաշտին դիրքը:

Պաղեստինի ամբողջ ճակատին վրայ, Մեռեայ Մոզէն մինչև Միջերկրականի արևելեան ափը, չկար դիրք մը այնքան գոյաբանցանքի ու թերևս այնքան անառիկ սրբան Արարայի արևմտեան կողքին վրայ գտնուող Հայկական Լէզէոնի բաժին հանուած դիրքը: Կ'ըսուէր թէ 1918ի գարնան վերջերը Անգլիացիները քանիցս 3,000 զինուորներով յարձակուած գործած են Թրքական իրամներու վրայ եւ մեծ կորուստով ետ մղուած են:

Հայկական Լէզէոնի 600 զինուորները կը սուեցան երկու մղոն տարածութեան վրայ: Անոնք իրենց առջև ունէին երեք բարձր բլուրներ որոնց իւրաքանչիւրին ետև շինուած էին Թրքական առաջին, երկրորդ եւ երրորդ պաշտպանութեան դիմերը յաջորդարար: Լէզէոնի ձախ կողմը կը բռնէին մէկ վաշտ Ալճերիացիներ, իսկ աջ կողմը կը գտնուէր Բաֆաթ գիւղը, Արարայի արևմտեան կողքին վրայ շինուած, որ յանձնուած էր Միւրիացիներու պաշտպանութեան, որոնք ամբողջ կուռի տեւողութեան մէկ զնդակ անդամ չարձակեցին:

Նկատի ունենալով ուրեմն ճակատի անըպաստ դիրքը, գոյաբ շարտի բլրայ կգրակացնել թէ Հայ զինուորները պարտաւորուած էին թշնամի արագահարուածներու արձակած գրնդակներուն տեղատարափին տակ բարձրանալ բլուրն ի վեր իրենց առջև չունենալով քարի, թուփի եւ հողակոյտի պաշտպանութիւնն անգամ, եւ բոլորովին ենթակայ հարուածներու:

Բ.— Թշնամի ուժին անհաւասարութիւնը:

Հայկական Լէզէոնի յարձակման առաջին զժին վրայ գտնուող 600 զինուորները իրենց զէմ ունէին 1,600 հողինոց թշնամի բանակ մը, որուն 600ը Գերմանացիներ, իսկ 1000ը Թուրքեր էին: Թշնամի ուժերու հրետանին անհամեմատօրէն հսկայ էր, իսկ անոնց գործածած գերմանական արագահարուածները անբաղդատակիօրէն լաւ էին մերիններէն: Մինչ Հայ զինուորներու հրետանին կը բաղկանար քանի մը հատ Փրանսական 35-նոց եւ անգլիական սքօֆ թնդանօթներէ, որոնք Հայ զինուորնե-

րու գործածութեան յանձնուած էին Սեդա-18ի իրիկունը միայն:

Թշնամիին այս գերազանց ստաւելութեան զէմ սակայն Հայ զինուորը ունէր մէկ գրահ — Վրէժ: Յեղին անմեղ արիւնին եւ դարաւոր տառապանքին մէջ գարրնուած վրէժի անզուսղ զգացումը կը պոթկար այսօր, Հայ զինուորին կուրծքին տակ: Աստելութեան անմահ բոցը՝ որ տարիներէ ի վեր անթեղուած կը մնար, այսօր անչէջ խարոյկի մը անսահման թափովը, զինուորին առջևէն կը վանէր ամէն երկիւղ, վրասանգի ամէն զգացում:

Անիկա զէմ առ զէմ կը գտնուէր իր դարաւոր թշնամիին հետ: Իր քանդուած օճախին, լլկուած մայրերուն, աւելանդուած քոյրերուն, խողխողուած հայրերուն եւ յօշոտուած եղբայրներուն ուրուականները իրեն սրտին կը խօսէին, ճնոյացիր տաջ, ս'վ կարիճ, սուրդ պատեան մի դներ մինչև որ ջախջախես այն գանկը որ մեր փճացումը ծրարեց, կոտորես այն բազուկը որ հայրենիքդ աւերակ դարձուց, փորես այն աչքերը որոնք առփանքով լի քու վայելչադեղ կոյսերուդ վրայ յառեցան, յօշոտես այն սիրտը որ դուր չունեցաւ, եւ վերջապէս ցամքեցնես այն արիւնը որ քու հայրենիքիդ արգասիքէն ուռնացաւ, թանձրացաւ:

Ու Հայ զինուորը խոյացաւ առաջ, արհամարհելով մահն անգամ, քալեց տեղացող զնդակներու մէջէն, քալեց ուրմերու պայթումին տակ, որպէս զի իր գերագոյն ուխտը կատարէ: Անոր աչքերէն կը ժայթքէր աստելութեան բոցը: Տրամարանութիւնը շատոնց հեռացած էր անոր ուղեղէն, տեղի տալով վրէժի արիւնոտ զգացումին:

Ի՞նչ փոյթ թէ պիտի մեռնէր ան, բայց այս անգամ չպիտի մօրթոտուէր: Իր ուժը պիտի փորձէր թշնամի ուժին հետ, եւ դիակէր թէ պիտի յաղթէր:

Ու թնդանօթները գոռացին, ուրմերը պայթեցան սոսկայի գոռումներով եւ հսկայ փոսեր բացին մեր դիրքերուն վրայ: Հայ զինուորը քալեց առաջ անվհատօրէն: Թշնամին, այն վախկոտ Թուրքը, որ անպաշտպան էակներ խողխողելու իր վայրագ գործին մէջ այնքան առնական ցոյց կուտար ինքզինք, Հայու անունէն դողալով, Հայ զինուորին երեւան բերած անգերազանցելի յանդգնութենէն շմբոբած՝ ձգեց առաջին դիրքը եւ իր պաշտպանութիւնը փնտաեց երկրորդ զժին վրայ:

ժամը իրիկուան 7ն էր արդէն, երբ կռիւր կանդ առաւ, թնդանօթները լուեցին երկու կողմէն, յաջորդ արեւծագին կրկին դռալու պատրաստութեամբ:

Մեր գինուորները պահեցին իրենց գիրքը: Վաղուան կռիւր պիտի մղուէր թարմ ուժերու կողմէ, սրովհետեւ առաջին վաշար կուգար գրաւելու երկրորդին տեղը, վճռական յաղթանակ մ'ալ ինք տանելու հաստատամտութեամբ:

Արշայոյսի ճառագայթները հազիւ սկսած էին լուսաւորել ռազմադաշար, երբ մեր հետախոյզներու խումբը լուր բերաւ թէ թշնամին իր գիրքերը ձգած փախած էր: Կարելի՞ էր միթէ հաւատաք բնծայել այս բոլորովին անհաւանական լուրին: Իրողութիւնը այդ էր սակայն: Մեր գիրքերէն մինչեւ ութը մղոն հեռու — եւ ո՛վ գիտէ թերեւս 18 մղոն հեռու — թշնամին գոյութեան հետքն անգամ չկար: Նապաստակի արագութեամբ եւ երկչոտութեամբ փախած էր ան, Հայ գինուորին վրէժինդութենէն խուսափելու համար: Փախած էր ան դաշտին վրայ ձգելով իր գինուորներու նեխած գիակները:

Սեպտ. 19ի յաղթանակը վճռական դեր կատարեց պատերազմին վրայ: Թրքական բանակը ամբողջութեամբ քայքայուեցաւ եւ Անգլ. բռնակը անարգել յառաջացաւ մինչեւ Հալէպ:

Այսօր Արարայի կողքին վրայ կը հանդէսին նշխարները 21 հերոսներու, որոնք 19ի յարձակողականին քաջարար կուուելով նահատակ եղան: Պաղեստինի այդ աննշան բլրակոյտը անոնց արիւնովը սրբազործուեցաւ, եւ դարձաւ յաղթութեան մեհեան մը եւ ուխտագնացութեան նախնական վայր մը:

Ընդհանուր պատերազմի միջոցին հայկական սոսկալի եղեռնէն զերծ մնացող Հայութիւնը այսօր կը տօնէ Արարան բռնադրօսիկ խանդավառութեան մը ճիգերով, սրովհետեւ անոր մէջ կը տեսնէ միայն իսկալական խրոխտ մարտնչումի մը յուզումնալից նկարը, առանց գրական արդիւնքի մը զօր այնքան իրաւացիօրէն կ'ակնկալէր այդ խանդավառ օրերուն:

Արարան եղաւ յաղթութեան մեհեան մը, որ սակայն չի կրցաւ վերապրող Հայութեան տալ իր դարաւոր բաղձանքներուն իրականացումը, սրովհետեւ շահատէր Եւրոպան գրթեց իր բոլոր խոստումները, կոնակ դարձնելով իր փոքր դաշնակցին՝ Հայուն, որ այնքան անկեղծ ու անվեհերօրէն ինքզինք նետած էր

արիւնի ծովուն մէջ եւ արժանի եղած կատարեալ ազատութեան մը:

Արարայի յաղթանակը վերջինը չպիտի ըլլայ Հայ պատմութեան մէջ արձանագրուած: Աւրիշ շատ մը Արարաներ պիտի դան միանալ անոր մինչեւ որ Հայը տիրանայ իր ազգային բաղձանքներուն:

Այս գգացումով առաջնորդուած՝ Հայութեան ներկայ սերունդը՝ փոխանակ յուսահատութեան ճախճախուարին մէջ խարխալելու, իր գերազոյն ներշնչումը ստանալու է Արարայէն ու Աւարայրէն որոնք Հայաստանի արիւնոտ հողամասին վրայէն ձեռք ձեռքի երկարած, հարիւր հազարաւոր մարտիրոսներու վրէժի կօշը կ'արձագանգեն մեր սրտին ու հոգիին մէջ:

Արարա՛ ու Աւարա՛յր: Որքան հոմանիշ են իրարու այս երկու գիւթիչ բառերը: Անոնց երկուքին ալ նշանակութիւնը մէկ է — վրէժի եւ նկատագրութեան Պայքար:

Սերունդներ պիտի փառաբանեն յիշատակը անոնց՝ որոնք սակզմեցին Արարան ու Աւարայրը, իրենց արիւնը տալով ազգային ազատագրութեան ի խնդիր:

ԱՐԱՐԱՅԻ ՈՒՐՈՒԱԿԱՆԸ

Երբ անապատի գիշերը մըքիմ,
Թեւերն է փրոսում դաշտ, բլուր ու ձոր,
Շրթջում է անձայն իր գէնքը ձեռիմ,
Մի սէգ ուրուական, մի պահակ զինուոր...

Եւ Արարայի բարձունքից հրպարտ,
Նայում է հեռո՛ւն յաղք ու քաջարի,
Հրսկում է անփուն շիրիմներն անգարդ,
Անարցունք ինկած քա՛ջ բնկերների...

Տախուկ աչքերով դիտում է մէկ մէկ,
Խաչափայտերն անշո՛ւք, խարխրլա՛ծ,
— «Վերադարձ չըկայ, ա՛խ չըկայ երբէ՛ք,
Ի գո՛ւր եմք ինկած, ի գո՛ւր եմք ինկած...»:

Արտասուում է նա մի վառ կարօտով,
Հայրենամարա՛ւ՝ բախիծը սրբոխի.
Եւ շիրիմներից խո՛ւլ շառաչիւնով,
Լրւում է տըրտունջ խաւար գիշերին...

Ամենայն գիշեր սէգ Արարայում,
Շրթջում է անձայն պահակ-ուրուական.
Հրսկում է անգո՛ւլ, հրսկում է անփո՛ւն,
Իր բնկերներին՝ յախտեցնական...:

Ս. ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ

ԱՅԳԻՄՆԻ ՅՈՒՇԵՐԷՍ

ԱՐԱՐԱՅԻ ՆԱԽԸՆԹՕՐԻՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԳԻՆՈՍԵԱՆ

1918 Սեպտ. մէկ է այսօր, տաս օրուան ճամբորդութենէ յետոյ՝ վերջապէս հասանք կոխին երկրորդ գծին վրայ, դիշեր է, զեռ մեր ստրբերուն ձայնը բաւական հեռուները կը տարածուի: Չգո՛յշ, կ'ըսէ մեր պաշտօնեան, ասիկա սովորական պատոյտ մը չէ ալ, թշնամիին առջեւ ենք, արթնութիւն եւ նախադուշութիւն ամէնքին պարտականութիւնն է: Այստեղ, որ մեր առօրեայ բնակավայրը պիտի ըլլայ, երկու լեռներու միջեւ երկնցող ձոր մըն է, մեր վրանները թշնամիին կողմը գտնուած լեռան կողմը պիտի գետեղենք որ արեւմուտք կը նայի եւ թշնամին մեր ետեւ կը մնայ: Տղաքը կապոցները վար դնելով խկոյն կ'աշխատին վրանները հաստատել: Քիչ վերջ ամէն գինուորիք տասնեակին հետ կը պատրաստէ վրանները ու կ'սկսի հանդստութեան շունչ մը առնել:

Անցեալ երեկոյ մեր առաջին հազարեակը առաջին գիծը գտնուող խրամները լեցուցած է արդէն, անոնք թուրք զիրքերու ճակատը կը գտնուին: Երկուստեք հրացանաձգութիւնները կը լսուին:

Սեպտ. 2.— Երկու Անգլիացի գինուորներու հսկողութեամբ թուրք զերիններ բերուեցան որ հետախուզութեան համար մեր կողմը անցած էին, տղաքը լեցուեցան անոնց վրայ, առաջին անգամն է որ թրքական գինուորներ կը տեսնենք, որոնց թափթփած վիճակը մեր քճճիծաղը կը շարժէ:

Սեպտ. 3.— Թրքական երեք սաւառնակներ այսօր փորձեցին մեր կողմը անցնիլ, բայց օդային թնդանօթները ետ կեցուցին գանոնք, ու երկուքը վնասուելով մեր զիրքերուն ետեւ ինկան:

Սեպտ. 4.— Այսօր կէսօրէն վերջ թնդանօթներու ուժրածութիւնները շարունակուեցան մինչեւ ուշ տակն:

Սեպտ. 5, 6, 7, 8.— Ճակատին վրայ շարժումներ չեղան:

Սեպտ. 9.— Թրքական թնդանօթ մը փորձեց մեր զիրքերուն վրայ նետել ուսմբերը, բայց Անգլիացիք իրենց վիթխարի թնդանօթներով լեցուցին գանոնք եւ անդադար որմրակոծեցին թուրք զիրքերը:

Սեպտ. 10.— Այս անգամ թուրք բանակէն մօլլա մը եւ Սիւրիացի գինուոր մը գերի ինկած են մեր ձեռքը, անոնք ստիպման տակ վերջապէս խոստովանեցան որ թուրքերու եւ Գերմաններու մէջ ատելութիւնը հետզհետէ կը խորանայ, անոնց զիրքերուն եւ ծրագիրներուն մասին բաւական տեղեկութիւններ առնուեցան մեր հրամանատարներուն կողմէն:

Երէկի թնդանօթաձգութիւնը մեծ աւերներ պատճառած է թշնամիին, քանդելով թուրք զիրքերը եւ ոչնչացնելով ճեպընթաց մը որ գինուորներով լեցուն եղած է:

Սեպտ. 15.— Երեկոյեան անակնկալ կերպով հրամայուեցաւ առաջին գիծը անցնիլ հոն գտնուող մեր հազարեակը փոխելու համար, ճանապարհը երեք ժամէն պէտք է կտրենք, կատարեալ լռութեամբ մը, առանց շշուկի: Իսկոյն մեր վրանները քակելով եւ կապոցները պատրաստելով ինկանք ճանապարհ, որ դէպի գաղաթը կը բարձրանայ, մինչեւ հոս լաւ, վրտանդի կատկածը շունինք, բայց ի՞նչպէս պիտի ընենք անոր վայրէջքը որ թշնամիին բուն առջեւը կը գտնուի: Չափազանց զգուշութեամբ եւ շունչերնիս անգամ խեղդած յաջող կերպով մեր վայրէջքը պիտի լրացնէինք, երբ թուրքեր լուսարձակի հեզեզը թափեցին լեռան ամբողջութեանը վրայ, ասոր հետեւեցաւ թրդանօթի սաստիկ յարձակում մը, բայց մենք ինքզինքնիս ձորակին մէջ պաշտպանած էինք արդէն: Հետզհետէ կը գրաւենք մեր զիրքերը որուն առջեւ երկաթէ հաստատուն ցանցեր կան թշնամիին մուտքը արգիլելու:

Մեր նախկին ընկերները որ երկու շարաթէ ի վեր կը մնային հոս, գացին երկրորդ գիծը հանդստութեան շունչ մը առնելու:

Սեպտ. 16.— Աչսօր է, ամէն բան նորութիւն կ'երեւի մեր աչքին, լեռները օտար եւ մահուան սարսուռը կը պատի ամէն կողմ. առջեւնիս երկաթ թելեր, քիչ մը հեռուն թնդանօթներու հարուածներէն սեւցած տուներ, խկձախ կողմերնիս ալ ծով: Թշնամի գնդակներու սուլոցը ատեն ատեն կ'անցնի մեր քովէն, կեանքը ոչինչ կ'արժէ հիմա:

Անդլիացի օդանավորդներէն մին յանդուզն կերպով կը մօտենայ թշնամի դծին, թշնամին իր սովորական երկու թնդանոթներովը կ'ուզէ անոր ընթացքը կասեցնել, բայց չի յաջողիր, ընդհակառակը օդանավորդը քմծիծաղով մը կը նայի իրեն արձակուամ կրակներուն, ուրաւապառայ շրջանակ մը կը դծէ, երբեմն ալ կ'իջնէ ճիշտ գլխուն վրայ ինքզինք վնասուամ ձեւացնելով: Թուրքերը կատարած՝ աւելի կը սաստկացնեն կրակը բայց ի դուր, ան իր խաղը կ'ընէ ու աւելի խորերը կ'անցնի: Ահա յաղթական ձայնով մը կուզայ հետուէն. գլուխը հպարտօրէն բռնած կ'իջնէ մեր դիրքերուն ետեւ:

Սեպտ. 17. — Այսօր ամբողջ ճակատին վրայ հանդարտութիւն կը տիրէ:

Սեպտ. 18. — Գնդացիներու աննշմար կրօններ եղան, բայց լուսթիւնը կը պահուի ամէն կողմ:

Անդլիական օդանավ մը կրկին կը փորձէ թշնամի դիրքերը քննել, առ ալ չարածճի դարձուածքներ կ'ընէ եւ ճարտիկ թեքումներ կը կատարէ առանց իր շուրջը պայթող կրակներէն վախնալու որ ճերմակ ու սև մուխեր կը դուրսանն օդին մէջ:

Գերմանացիք թուրք դիմադրութեան զօրաւոր առանցքը դարձուցած էին ա՛յն հասուածին մէջ ուր խորտակուեցաւ անիկա»:

«Բ. Վաշտին գեղեցիկ կեցուածքը աւելի քան տասներկու ժամ, հակառակ իր կորուստներուն, թոյլատրեց իրազորքել թշնամին կեցնելու պաշտօնը, որով անօդուտ դարձուց միւս վաշտին կուրի մէջ մուտքը»:

«Նրբեք ձեր ցեղին յամառութիւնը — որ վերապրեցուցած է ձեզ դարաւոր փորձութիւններու մէջէն — աւելի վե՛հ գործածութիւն մը ունեցած չէր»:

«Այս հողին վրայ, ուր դեռ երէկ ամենափոքրիկ ժէսթը մահ կը հրաւիրէր, մենք հըպարտ սիրտանքն ունինք թաղելու 21 հերոս Հայեր, ամենքն ալ ինկած առաջին շարքին վրայ, երեսներն թշնամիին, յօրինակ այլոց»:

«Ամենքն ալ արժանի են պատերազմի խաչին, ամենքն ալ պաշտպանները, սուրբերն են այլեւս Արեւելեան Լէզլոնին»:

«Քնացէ՛ք ձեր փառքին մէջ. դուք ճամբան բացիք Արդարութեան եւ Իրաւունքին՝ որոնք դարձրէ ի վեր վաարուած էին այս շրջաններէն: Պիտի դիտմանք ձեզի արժանի ըլլալ, որպէս զի այս հասուցումը կատարեալ եւ տեւական ըլլայ»:

«Ատիկա կ'երգնո՛ւմ ձեր դամբանին վրայ, այս գերեզմանատան առջեւ զոր փառքի յիշատակարանի մը պիտի վերածենք եւ պիտի կոչենք Արարայի Գերեզմանատունը՝ այս անունին մէջ միացնելու համար յիշատակը մեր մեռեալներուն, անոնց զօհարերութեան, անոնց յաղթանակին եւ այն հարիզունին զոր այդ յաղթանակը կը բանայ իրենց հայրենակիցներուն ազգային բաղձանքներուն առջեւ»:

ԵՐԿՈՒ ՃԱՌԵՐ

Խօսուած Արարայի նահատակներու քաղման առթիւ, 1918 Սեպտ. 20ին, կ. Ե. Ժամբ 5ին քիւ 26 դիրքի վրայ, աջակողմեան ենթահաստուածի բոլոր զօրաց պատուիրակութիւններու առջեւ

ԼԵԳԵՈՆԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՏԵՂԱԿԱՎԱ-ԳՆԳԱՊԵՏ ԲՕՄԷՕԻ ՃԱՌԸ

«Յանուն աջակողմեան Ենթա-Հասուածի բոլոր պեաներուն, աստիճանաւորներուն եւ զինուորներուն՝ կ'ողջունեմ երէկի կուրին մեր հայ մեռեալները»:

«Անոնք ամենքը ինկան այս դիրքին վրայ ուր քիչ առաջ եկանք յուզիչ ուխտադնացութիւն մը կատարել, ուր ոգեցիներ նաեւ, ազատագրուած անծայրամիր հորիզոնին առջեւ, յաղթանակին հրաշայի արդիւնքը»:

«Բ. Վաշտը այս դիրքին վրայ գրոհեց յանկարծական գեղեցիկ թափով մը. հոն կատչեցաւ մնաց տարափներուն տակ Արարայի՝ զոր

Բ. ՎԱՇՏԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ԳԱՐԻԹԷՆ ԱԶԱՆԻ ՃԱՌԸ

«Բ. Վաշտի լէզլոնականներ, յանձին ձեր կ'ողջունեմ Արեւելեան Լէզլոնի առաջին սպաննուածները: Յանուն վաշտին կը յայտնեմ ձեր նշխարներուն առջեւ մեր զգացած անկեղծ եւ խորունկ յուզումը»:

«Այս առաու, լուսրացին, երբ կ'այցելէի մարտադաշտը ուր դուք ինկաք, հպարտ գոհունակութեամբ մը տեսայ թէ ամենքդ ալ դարնուած էիք կուրող հերոսներու դիրքին մէջ, հրացանը ձեռքին, երեսը ասեցեալ թշնամին»:

«Ձեր քաջութիւնը գրուած է այս հողին

վրայ ուր այժմ պիտի հանդի՞ք. ան կ'երևայ այս ապաստանարաններուն մէջ զորս շինեցիք ահռելի թնդանօթաձգութեան մը ներքեւ, դընդակներու անձրևի մը տակ զոր ձեր վրայ կը տեղային Արարայի Գերման վաշտերուն վարժ գնդաձիգները, ուսմբերով ծակծկուած հողի մը վրայ ձեր պատերազմական առարկաները կարգ կանոնով դեռեղուած՝ ձեր պաղարեամբ շարուած հողալից պարկերու պատնէշին քով»:

«Ձեր քաջութիւնը խորհրդանշանն է ձեր ցեղին քաջութեան. ձեր երէկուան վարժուանքը վերջնականապէս կ'ապացուցանէ Հայ ցեղին արխարտութիւնը»:

«Բախար ձենէ խուսափեցաւ եւ դուք շունեցաք յաղթանակին ուրախութիւնը. բայց անսահման յաջողութիւնը զաշնակից զօրաց՝

որոնք նազարէթ հասած են, լայնօրէն լուծեց ձեր վրէժը, եւ այս յաղթանակը մեզ կը մօտեցնէ Հայաստանի վերականգնումին: Ձեր զոհողութիւնը, ուրեմն անօդուտ եղած չէ եւ ձեր յիշատակը նուիրական պիտի մնայ ձեր զինակից եղբայրներուն համար»:

«Ձեր հէզ սղգականներուն, զորս ցուով պիտի համակէ ձեր մահուան լուրը, իմ վշտակցութիւնս կ'առաքեմ»:

«Բ. Վաշտի լէզէնականներ, դուք լրագործեցիք Լէզէնին կամաւորապէս արձանագրուելով ձեր կատարած գեղեցիկ զոհարութիւնը՝ երբ հանդիպեցաք ամենաշքեղ մահուան՝ շարքերուն մէջ իրաւունքի եւ մարդկութեան պաշտպաններուն»:

«Նրբա՛ք բարով»:

ՄԵՐ ՆՈՐ ՈՒՒՏԸ

Արարայի Յիշատակին

Բուն մը քաջեր արխարտ
Հայրենիքի սիրովն առլի
Ուխտեցին որ քշնամին բիրտ,
Հայ հարուածէն պիտ' ջախջախուի:

Հայ վրէժին փոխ հատուցման
Զգացումէն գերազրգիւ,
Թշնամոյն դէմ նակատեցան
Կորիւնները վրէժխնդիր:

Արարայի բարձունքն ի վեր,
Արդարութեան սուրն ի ձեռին,
Հայ բանակը կը մագլցէր
Յագուրդ տալու մեր վրէժին:

Ու կռուին մէջ հերոսական
Հայ Լէզէնն յանդգնօրէն,
Յանուն տանջուած ողջ Հայութեան
Զարկաւ, փշրեց կատաղօրէն:

Արդարութեան վրէժխնդիր
Հերոսներուն ի յիշատակ,
Ուխտենի աչսօր մեկն ծնրադիր,
Թէ՛ պիտ' կռուինք, չի՛ք տարակոյս,
Պարգել ազատ Հայուն դրօշակ:

1922 ՆՈՐԱՅՐ ՍԻՒՆԻ

ԿԱՄԱԻՈՐԻ ՀՐԱԺԵՇՏԸ (*)

Փունջ մը ծաղիկ ու համբոյր
Պարգեւեցիր ինձ նուէր,
Երբ սիրոյդ մէջ խնկարոյր
Սիրտս շիք շիք կ'արիւնէր:

Փունջն այդ կարմիր վարդերու
Չեմ փոխ դրիք իմ կուրծքիս,
Առանց գիտցած ըլլալու
Թէ այդ ձօ՛նն է դագաղիս...:

Չայն կը տանիմ կարօտով
Հեռու ամիսն հայրենի,
Ճահիլ կեանքիս արիւնով
Թող բողբոջի հոն վայրի:

Ու այդ վայրի վարդերէն
Պսակ հիւսեն մեր բոյրեր,
Ազատ կեանքի, նոր կեանքի
Երգը երգեն մեր բոյրեր:

1917 Ս. Կ.

(*) Այս ստանաւորը Պ. Ե. Զուլալեանի ձեռնարկած մրցումին համար գրուած մօտաւորապէս 150 ստանաւորներուն մէջ մրցանակ չահողը եղած է: Կ'արտատպենք զայն Պ. Ե. Զուլալեանի հաւանութեամբ:

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատերազմական խաչ ստացող Լեզհոնականներուն ցուցադրած բացառիկ քաջագործութեանց մասին մեր ընթերցողներուն գաղափար մը տուած ըլլալու համար, մեր տրամադրութեան տակ գտնուած վկայութիւններէն կը ներկայացնենք հետեւեալ երկուքը, տրուած Ֆրանսական զինուորական բարձր իշխանութեանց կողմէ:

Զախէն աջ՝ Զինուոր Յակոբ Զանթօեան, ենթասպանի վանէ Սահարմեան եւ Յակոբ Արեւեան, երեքն ալ պատերազմական խաչ ստացան:

TCHANTOIAN AGOP

“Excellent soldat. S’est battu avec une grande énergie; tres brave. A été volontaire pour aller reconnaître une mitrailleuse dont les feux balayaient la position.”

ԶԱՆԹՕԵԱՆ ՅԱԿՈՐ

Սքանչելի զինուոր, մեծ կորովով կռուեցաւ. շատ քաջ. կամուտը եղաւ երթալ թննելու սրացահարուած մը, որուն կրակը կ’աւելբ գիրբը:

AREVIAN AGOP

“Excellent S/of. très énergique. A, pendant les attaques du 19 Sept., conduit sa demi-section avec beaucoup d’allant un mépris absolu du danger. Toujours volontaire pour toutes les missions délicates et périlleuses.”

ԱՐԵՒԵԱՆ ՅԱԿՈՐ

Սքանչելի ենթասպայ, շատ կորովի, Սեպտ. 19ի յարձակումներու առեւն իր կէս յիսնեակը կառավարեց շատ եռանդով, վտանգի բացարձակ զամահքանք մը: Միշտ կամուտը բոլոր նրբին եւ կորստարեք առաջնութեանց համար:

ՀԱՅ ԿԱՄԱԻՈՐՆԵՐՈՒՆ

ԶՅՐԱՎՈՐ ԱԼԵՆՊԻ

Ընդհ. Հրամանատար Պաղեստինի Գաշնակից Բամակներու

ՈՒՐԻՇ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Սուրբազան հաղթանակներու ազատագրումին գործուն մասնակցութիւն մը ունեցող զինուորներու մէջ կը դասուի նաեւ Հայկական Լեզկանք՝ Ծրանսական սպաններու հրամանատարութեան տակ:

Այս վերջին շարքներու բոլոր գործողութեանց մէջ, Հայկական այս խումբերը ցոյց տուին զինուորական լուսադոյն յատկութիւններ՝ բարձրագոյն արժէքով: Սուրբոյ զինակից ոչներու ընդհանուր հրամանատար Զօր. Ալէնպի պարտք սեպեց այս արժէքը գնահատել այն հետադրին մէջ զոր ուղղեց Պ. Նուպար Պօզոսի, Նախագահ Հայկական Պատուիրակութեան եւ որուն մէջ Զօրավարը իր գնահատումը կը խոսցնէ հետեւեալ բառերով. «Հոգարա եմ այն բանով որ Ձեր հայրենակիցները կոխներու մէջ ունեցան գործուն մասնակցութիւն եւ մասնակցեցան մեր յաղթանակին»:

Ծրանսական գունդերու հրամանատարը՝ որուն հրամաններուն տակ կը կուտին անոնք, իր կողմէն մասնակցեցաւ շարքաշարքիւնք եւ ետանդը Հայ զինուորներուն՝ որոնք զէպի Համաձայնութիւնք իրենց ունեցած հաւատարմութեան մէջ անյողգողգ մնացին:

«ԹՎՆ»

Այս իրիկուն, մեր դարաւոր Հաւատքին պարտատեւած աչքերը ձեր ճաճանչազեղ ճակատներուն սեւեռած՝ սրբազան սարսուռներու որոտընդոտտ արշաւը կ'զգանք մեր սմբած երակներուն մէջ, ո՛վ Հայ Կամքին հոյակապ զինուորներ:

Այս իրիկուն, մեր դառամած Յոյսին մարմրուն աչքերը, վաստակարեկ ուխտաւորներու երկիւղածութեամբ, ձեր սրբատաշ բազուկներուն եւ արփիաճրաշ կուրծքերուն կը քամենք, ո՛վ Հայ փառքին անմահ ճարտարապետներ:

Այս իրիկուն, մեր սղաւորի յամառ Սիրոյն հաւատարիմ աչքերը կ'ուղղենք փառքի պողոտաներուն, ուսկից դուք կ'անցնիք դեաներու վեհախառութեամբ, կաթնածիրի մաքրութեամբ եւ առիւծներու անվեհերութեամբ, ո՛վ առաջադիմ Հայութեան վարդանայեալ զիւցազուններ:

Դո՛ւք, որ Հայրենիքի փրկութեան սեղանին վրայ պատարագուելու կը խոյանաք՝ մրրիկներու պէս արագ, զիտէ՞ք արդեօք որ ձեզի, ձեզի՛ համար այս գիշեր հեւ ի հեւ կը ճերմկեան մարմարները՝ երկրիս աչքերուն մէջ, անհամբեր՝ լոյս արեւ տեսնելու եւ ձեր փառքովը զգեստաւորուելու:

Դո՛ւք, որ վրէժին օձումը կրեցիք, կրակով մկրտուեցաք, յաղթանակին խենթութեամբը զինուղցաք, եւ Գաղափարին մոլեռանդ պաշտամունքով մահը լացուցիք, մտածեցի՞ք երբեք որ ձեր արիւնին արշալուսային կարմիրովը փառքի ծիրանի մը պիտի յօրինէիք սղաւոր Արարատի մերկ ուսերուն:

Դուք, երջանիկ ծնունդներ,

Դո՛ւք, երջանիկ ասագերու ծնունդներ, օրհնեա՛լ մայրերու աչքի լոյսեր, Տառապանքի Հայրենիքին գեղամիծաղ ջահեր, ի՞նչպէս, ի՞նչպէս յաջողեցաք տարինէրով ձեր պանծալի կուրծքերուն տակ կրել վրէժի մարտազոտ փոթորկումները, անձայրածիր Սիրոյ խորունկ հրարութիւնները եւ գերասուրբ խոովքներու շղթայուած ջրվէժները:

Օրը հասաւ, նորածին ոսկեղարու տենչալի՛ օրը, ուր ձեր փոթորիկները պայթեցան, ձեր հրարութիւնները ժայթքեցան, ջրվէժները խոյացան, եւ դուք, պողպատին հետ կորայրացած, շանթերու դաշնակցութեամբ դօտկարնդուած, թնդանօթներու շարականներէն մազնիսացած, վառօդին խունկովը արբշխո, նպա-

տակին միայն ակնապիշ՝ փայլակօրէն կ'արշա-
ւէք զէպի փառքին յուռթի հորիզոնները, ձեր
կրունկները հարուածներովը հայկույ բունա-
պետութեան դադադին կափարիչը դամելէն:
Համբո՛յր ձեր բարերար կրունկներուն:

Ո՛վ Քաղափարի խնկելի զինուորներ, ո՛վ
կամքի ահեղաշուք մրրիկներ, ո՛վ խոշտան-
դուած Ազգին աստուածքնախի հերոսներ, ո՛վ
փառքի, բարութեան, զեղեցկութեան զմայ-
լելի սահմիրաններ, ո՛վ հայ նահիւն սքանչա-
դործ արարիչներ, մեղի, մեղի՛ ալ շնորհեցէք
կաթիլ մը՝ ձեր վեհութենէն, շամանդազ մը՝
ձեր առնական կամքէն, կայծ մը՝ ձեր հրաշա-
լի սիրտերուն ատրուշաններէն:

Ու ջրվէժօրէ՛ն կը յառաջանաք փառքին
դաշտերուն վրայ. ձեր օծուած սուրերուն ու
սուխներուն շիահիւնը, հայ հովիտներուն ար-
ձագանդի թևերուն կառչած, փրկութեան ծը-
նունդին աւետիսը կը փութացնէ աստաղանքի
ժողովուրդին. հին եւ նոր նահատակներուն
հաւատացեալ սկարները կը սարսուտ, կը
ցնծան. Արարատ, Մասիս, Տաւրոս կը խոյ-
տան, Արաքս, Տիգրիս, Եփրատ պար կը բրո-
նեն, Մեծ ու Փօքր Հայք, Կիլիկիա, Արտասահ-
ման կը ծափեն, կը կայթեն, կը հրձուին, կու-
լա՛ն, կուլա՛ն՝ սգաւոր երանութեան արցունք-
ներով թաթաւուն...

Եւ ո՛վ է ան, որ պիտի ժպրհէր խափան
հանդիսանալ ձեր անաստացած կուրծքերուն
ներդաշնակ ծփանքներուն, ձեր հօգիներուն
մէջ բիւրեղացած դարաւոր վրէժին շղթայա-
ղերծումին, ձեր արփիահարաշ աչքերուն շան-
թարձակումին, ձեր արդարադործ ստքերուն
անդառնալի վճիռին ու ձեր կամքին անդթօրէն
հոյակապ նուաճումներուն:— Ո՛չ ոք, եւ ո-
չինչ պիտի յանդգնէր կասեցնել ձեր հրաշա-
դործ ուժին ջրվէժները՝ իրենց յաղթական թա-
ւալումներուն մէջ...

Յառա՛ջ, ուրեմն, ո՛վ Հայ կամքին շքեղ
ու ահաւոր կոհակներ. յառա՛ջ, ո՛վ երկիւղա-
ծօրէն երազուած արշալոյսներ, զեղածիծաղ
կեանքի ամեհի հեղեղներ. յառա՛ջ, ո՛վ փրկու-
թեան սուրհանդակներ, ո՛վ Վեհմագործ ճար-
տարապետներ, ո՛վ եղերարազդ բազաւոր ան-
մահներ, յեղակարծօրէն սահմակեցուցիչ ձեր
խոյանքներուն մէջ մրրիկներուն ու փայլակնե-
րուն հիացումը կորզելէն՝ յառա՛ջ անընդհատ,
յառա՛ջ անվհատ:

Ու հետուններէն խուժող ձեր քայլերդին
սարսուտները կը դղրդեն մեր հուրիւնը, կը

խենթեցնեն մեր ջիղերը. ձեր վրէժխնդիր երի-
փարներուն սմբակներուն դոփիւնը թունդ կը
հանէ մեր ծոյլ սիրտերը. անոնց աստանդակ-
ներուն դաշնաւոր շոինդը ժողատ բնակարու-
թեան մահուան աւետիսը կը զօղանջէ. ձեր վա-
նօղին բուրումնաւէտ ամպերուն մէջջէն՝ նոր
Սրուան փառքի արեւին քառամբակ խոյանքը
կ'ընդնշմարենք... Ու անդիէն Բաղդը, Փառ-
քին հեռ ժամաղիր, ճերմակ ձիու վրայ աշտա-
նակուած, սսկեղջիւրը ձեռքին մէջ, ճառագայ-
թի մը պէս կը հասնի, վար կ'իջնէ ու ափ կ'առ-
նէ Հայոց Աշխարհին դուռը...

Լայնցէ՛ք, տարածուեցէ՛ք, զեղեցկացէ՛ք,
ո՛վ փառքի սողոստաններ, արժանաւոր հանդի-
սաւորութեամբ ընդունելու համար հայ կամ-
քին հրեղէն հեղեղները: Աստղեր ու ժայռեր,
վիհեր ու սարեր, դաշտեր ու հովիտներ, բա-
րեւի՛ կեցէք կամքի հայկազուն հերոսներուն
առջեւ...

Ուխտերով ու երդումներով յուռթի այս
գիշեր, ուր կարեկից աստղերը հայ արտեւա-
նութները թրջող արցունքներուն վերջին չի-
թերը համբելու են զբաղած, հայ մայրական
կողերու մէջ հրճուազինօրէն կը խլրտան սաղ-
մերը, երկրի ալքերուն մէջ ժիրաժիր կը ճեր-
մրկնան մարմարները, ու անհամբերութեան
սարսուտներով կը քրանին, կը կարմրին պը-
ղինձները, օր առաջ լոյս արեւ դալով՝ ձեր խի-
ղախումները դիւցաղներգելու եւ ձեր շքեղ ան-
ձերը յուէրժացնելու ամար, ո՛վ զմահապարտ
Ազգին անմահ հերոսները:

Ու ո՛րքան պիտի նուիրագործուի ձեր ա-
րիւնը՝ երբ բոսորազեղ դրօշակի մը պէս
փռուի Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ յուսատրօփ
կուրծքերուն վրայ. ու ո՛րքան պիտի գեղեց-
կանան վերապրողներուդ վէրքերուն սպիւնե-
րը, փառքի այն ծորակները, աստեղակերտ
աչքերու եւ շուշանափայլ ձեռքերու թաւշային
հպումներուն ներքեւ. ու ո՛րքան պերճախօս
պիտի ըլլան հայ մայրերը, երբ պատարազ-
ուածներուդ վէպին շնորհալի հպարտութիւնը
սերունդէ սերունդ երգեն ու պատգամեն. ու
ո՛րքան երանաւէտ պիտի ըլլան այն օրերը՝ երբ
արոյրը մարմարին հեռ, եւ աշուղը քերթողին
ու նկարչին հեռ մրցին ձեր փառքը մշանջնա-
ւարելու համար. եւ ո՛րքան հպարտ պիտի զգայ
աիեղերքի Եհօփան՝ երբ ձեզի՛ նման որսաներ
ու շանթեր ունենայ իր հրամանին տակ...

Հայ կեանքին արիւններէն ու հնօցներէն
վահազնօրէն ծնած, առիւծարար սնած, ճա-

կատարի պէս անարգել, կը յառաջանա՞ք ու գեռ պիտի յառաջանաք՝ տառապանքի դանդիւն ու կոտորանքը փարատելէն, ձեր գթած սարերուն հետքերէն եղեմներ բուսցնելէն, ու ձեր աստեղագեղ նայուածքներէն հրդեհի նոր համաստեղութիւններ կերակելէն: Յառա՞ջ, ուրեմն, յառա՞ջ, անդու՛յ եւ անդադար, յառա՞ջ, ո՛վ տառապակոծ Յեղիս կամքին վեհափառ ալիքներ:

Լայնցէ՛ք, տարածուեցէ՛ք, զեղեցկացէ՛ք, ո՛վ փառքի պողոտաներ, արժանաւոր հանդիսաւորութեամբ ընդունելու համար Հայ Կամքին հրեղէն հեղեղները: Աստղեր ու ժայռեր, դաշտեր ու սարեր, ծառեր ու ծաղիկներ, շունչերնիդ բռնած՝ բարեւի՛ կեցէք Հայ Կամքին հոյակապ Ջահակիրներուն առջեւ...:

Յ. Թ. ԳԱՅԱՆԱՆ

ԱՊՐՈՒԱՅ ՕՐԵՐ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18-Ի ԻՐԻԿՈՒՆԸ

Արշամին եւ ձինկիրեանին

Երկու օր էր որ հեռացած էինք երկրորդ գիծէն ու հաստատուած թղենիներու տակ. կը պատրաստուէինք թողուլ այս դիրքն ալ, մեկնելու մեր գիշերային դիրքերը, ուրկէ պիտի սկսէինք յառաջանալ թրքական դիրքերու վրայ: Երեկոյեան ժամը ութին հաւաքուեցանք. դումարտակի հրամանատարը բարեւելով մօտեցաւ կազմուած շրջանակին ու մէջակող կանգնելով յայտարարեց որ վաղը առաւօտ ժամը չորսին ամբողջ Պաղեստինի ճակատի դաշնակից բանակները յարձակողականի պիտի սկսին եւ Լէզկոնին ալ յանձնուած է Արարայի բարձունքին գրաւումը: Այս լուրը հաղորդելէ յետոյ հրամանատարը բարեւելով մը հեռացաւ մեզմէ. դումարտակն ալ փոխադարձ բարեւելով ցրուեցաւ՝ առաւ անդ թղենիներուն տակ, խօսելով, կատակելով եւ մերթ ցած ձայնով երգելով սկսանք ժամանակ անցնել: Պու՛մք մը ընկերներով հաւաքուած ծառի մը տակ կը կատակարանէինք ու կը խօսէինք կռուին մասին: Պօսքս սեղեղով սարճրնթ Արշամին, որ չորրորդ յիսնակին սարճրնթն էր, եւ իմ ընկերս որ բախտի չար բերումով բաժնուած էինք իրարմէ տարրեր յիսնակի մէջ, ըսի որ, իմ ընկերսն Ս.ին լաւ հող տանիս կռուի միջոցին: Ա. ծիծաղով մը ըսաւ. «բայց իմ վրա՞ս ով հող պիտի տանի: Է՛հ ընկեր, այս կոխ է, պատերազմ է, ան ո՛չ քեզի կը խնայէ, ո՛չ ինձի եւ ոչ ալ Ս.ին. բախտի անիւր կը դառնայ, գուցէ ես զարնուիմ եւ ընկերդ ողջ մնայ. կարելի է դուն ինկար եւ ան ապրեցաւ, բայց ես այն գիտեմ որ իմ բախտիս անիւր վաղը առաւօտ կը կենայ, որովհետեւ զէջ զէջ երազներ տեսած

եմ: Ես երազի կը հաւատամ, անոնք շատ անգամ կ'իրականանան»:

Լուեց, երկար եւ խորունկ հառաչ մը փրթաւ սրտէն. իր մեղամաղձոտ աչքերուն խորը վրէժի կայծ մը կը փայլէր լուսնին հետ, մենք բոլորս ալ լուռ էինք, մէկզմէկու աչքերուն մէջ խորասուզուած կեցած էինք: Մեր լուսնիներ երկար չի տեսց. յանկարծ ուրախ եւ զուարթ արամադրութեամբ մը ուրիշ ընկեր մը խօսեցաւ. ձինկիրն էր, կարմիր «Մօրուքը»: Մօրուսաւորներ շատ էին, բայց միայն ձինկիրը կարմիր մօրուք ունէր. միշտ ուրախ, զուարթ եւ երջանիկ էր եւ շափէն աւելի կատակասէր. իր մօրուքը պահ մը ձեռքերուն մէջ առաւ, մեզ բոլորս դիտելէ յետոյ ձայնեց. «Եկու՛ր տեսնեմ, եկու՛ր, սա մօրուքս համբուրէ, գուցէ վաղը չի կրնանք գիրար տեսնել, ես ալ մկապելիս կը համբուրեմ»: Համբուրեցի իր կարմիր գանդրահեր մօրուքը զոր հինգ վայրկեանը անդամ մը կը սանտրէր:

Բոլորիս ալ համբուրել տուաւ իր մօրուքը, երբ յանկարծ սուլիչը լսուեցաւ եւ բոլորս բաժնուեցանք իրարմէ ու կարգի շարուելով մեկնեցանք դէպի խրամատը:

Լուսնկայ գիշեր էր, թշնամիէն չի նշմարուելու համար՝ մենք կը քալէինք՝ մասնաւոր ճամբաներէ՛ լուռ, անձայն կը յառաջանայինք: ու բաժնուեցանք վերջին անգամ իրարմէ գառ գառ խրամներու մէջ: Ինձի եւ ուրիշ երկու զինուորներու յանձնուեցաւ երկաթ թելերու պաշտպանութիւնը այդ գիշեր: Երկուք ու կէսին մեր քովէն անցան յառաջապահները ու մեզի լուր տուին որ քաշուինք դէպի ետեւի խր-

բամբ: Տասր վայրկեան յետոյ մէկ մէկ կարգի շարուած յառաջացանք մինչեւ ձորը ուր սպասեցինք լուսնկայի անյայտանալուն. ժամը չորսին լուսնկան կորսուեցաւ, մութ էր չորս կողմը. հրաման եկաւ յառաջանալու. քսան քայլ բարձրացած էինք դէպի բարձունքը, երբ համազարկի հրաման տրուեցաւ, թնդանօթածուցութիւնը յաջորդեց համազարկին, արագահարուածները կը գոռային, ձորը կ'արձագանդէր թնդանօթի, հրացանի եւ ուռմբի դրժոխային սլայթիւնները. բաւական կուուելէ վերջ գրաւեցինք թշնամիին իրամները, բարձրացած էինք Արարայի բարձունքը, թշնամին փախուստի մասնուած սարսափահար կը փախչէր:

Կէսօր էր, կրակը դադրած էր, երբեմն երբեմն թնդանօթածուցութիւնը կը շարունակուէր. ջուր չկար, ջուր բերելու մեկնեցայ դէպի ետեւի դիրքերը: Վիրաւորներու սրտածմլիկ ազդակները կը լսուէին ամէն կողմ: Մօտեցայ սուրհանդակներու սրտնք հրամանատարին նրկուցին մէջ կեցած կը խօսէին զարնուողներու մասին: «Մօրուքն ալ զարնուած է, Արշամն ալ սպաննուած է»: Մարճընթ Արշամը ձայնեցի:

«Այո» պատասխանեց սուրհանդակը տխուր ձայնով: «Առաջին զօհը Մօրուքը եղած է» ձայնեց ուրիշ մը: Այս գուժերէն սարսափած մարկերս վիշաքաղուեցան: Անոնց երկուքին ալ պատկերները երեւակայութեանս ներկայացան, Մօրուքի իրիկուան զուարթ կատակները եւ Արշամին խօսակցութիւնը, բոլորը, բոլորն ալ երազ թուեցան ինձ:

Սիրելի սարճընթ, «իմ բախտիս անիւր վաղը առաւօտ կը կանգնի» գուշակութիւնդ դժբախտարար իրականացաւ: Մեր միասին ապրած օրերու յիշատակները միշտ թարմ պիտի մնան իմ սրտիս մէջ, դուն կեանքդ տուիր ազատագրութեան, հետզ միասին կուուող ընկերներդ քեզ եւ միւս նահատակ ընկերներդ բնաւ չպիտի մոռնան: Ձեր յիշատակները որպէս կոթողներ պիտի մնան մեր սրտերուն մէջ: Հանգիստ ըրէք իմ սիրելի ընկերներս, ձեր յիշատակը եւ ձեր անունը փառքի եւ հերոսութեան յուշարձան մը պիտի ըլլայ վաղուան Հայութեան. հանգիստ ձեր տանջուած սակորներուն իմ պեճուրատ ընկերներս՝ Արշամ եւ ճինկիր:

Գ. ԱՆԹԵԻԵԱՆ

Կ Ա Մ Ա Ի Ո Ր Ը

Մ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Մարդկային ընկերութեան պատմութեան մէջ, գիւցաղնական տեսակէտէն դատելով, չի կայ պարբերութիւն մը որ Հայ կամաւորին ինքնամոռաց զոհողութեան համահաւասար բարոյական արժէք ունենայ:

Հայ կամաւորը, հաւատաւոր արի մարտիկն էր իտէալի մը, որ մայր խռէպն է մոլոր իտէալներուն:

Հայ կամաւորը Համալեռոյական ահաւոր պատերազմին մէջ ճակատագրական դեր վերցուց եւ լիուլի կերպով կատարեց իր բաժինը ընդհանուր գործին մէջ: Չկար դաշնակից բանակ մը աշխարհի ցամաքամասին վրայ ուր, Հայ կամաւորը քաջութեան, կարգապահութեան եւ առնականութեան առաջին դէին վրայ ներկայ եղած չ'ըլլար: Եթէ խարերայ եւրոպական դիւանադիտութիւնը այսօր պիղատաստվայելօրէն կ'ուրանայ Հայ կամաւորին դաշնակից դատին համար ըրած գերմարդկային զոհողութիւնները, չա՛տ բարի. սակայն պատ-

մութիւնը չ'ուրանար անոնց ոգորումները եւ անկաշառ պատմարանը արդէն իր ատենին արձանագրած է Հայ կամաւորին կատարած գործունէութեան փառապանծ դրուագները:

Շահասէր Եւրոպան կրնայ ըստ հաճոյս թաղել Հայկական դատը եւ միանգամայն ուրանալ Հայ կամաւորին ըրած աննկարագրելի զոհողութիւնը, սակայն նահատակուող Հայ կամաւորներուն կենդանի զինակիցները օր մը հաշիւ պիտի պահանջեն զիրենք խարողներէն: Նիւթապաշտ Եւրոպան եւ Ամերիկան, թող հաստատապէս ըմբռնեն՝ թէ օր մը այս բոլորին համար հաշիւ պիտի տան մեզի: Նահատակ Հայաստանի ազատագրութեան համար կազմակերպուած Հայ կամաւորական գունդը մոռցած չէ եւ չի կրնար մոռնալ իր Հայրենիքը եւ ազգը, գոր դաշնակիցներու էնթրիկներուն շնորհիւ քաւուրեան նոխագ եղաւ:

Այրիացեալ Հայ աշխարհը, այսօր բոթաբեր բուերը միայն կ'իշխեն անոր աւերակները:

բուն վրայ: Երբեմնի ծաղկեալ եւ բարգաւաճ հայրենի երկիրը այսօր համայնապարփակ աւերակոյտի մը վերածուած է:

Ո՞վ յղացաւ եւ միաժամանակ դործադրեց բնաջնջումի այս անօրինակ դժոխածին ծրագիրը, որ բովանդակ ազգ մը դերեղմանեց. գիտե՛մ, շա՛տ լաւ գիտե՛մ, վերոգրեալ հարցումին արամարանական պատասխանը — Թուրքը: Հայ ցեղին դարաւոր դահիճները, Լենկիթիմուրի օրերէն սկսեալ, 1916ի ահաւոր տարին կարմիր խրախճանքի գազաթնակէտը կը բարձրանային:

Մանկուլ ցեղէն սերող արիւնարբու վամբիրները իրենց բարբարոսութեան եւ եղեւնագատումի բովանդակ ընթացքին չէին խելամբաներ շղթայակերծելու 1916ի նման տիեզերական սպանող մը, եթէ Գերման դիւանագրտութիւնը գիտական մեթոտով չ'օժանդակէր իր բնական զինակցին:

Համաշխարհային մեծ դուպարին անաչառ պատմադիրը ճշգրիտ կերպով արձանագրած է Մեծ Ոնրին պատասխանատուները:

Խելառ, սպաննական երեւոյթ մը պէտք չէ նկատել երբ ըսենք թէ Մեծ Ոճրին բոլոր պատասխանատուները օր մը հաշիւ պիտի տան Հայ կամաւորին: Մեր ծերունագարդ հայրերուն եւ մայրերուն ու եղբայրներուն սոսկատեսիլ ու սարսուղին ուրուականները «վրէ՛ժ» կ'աղաղակեն կողկողաղին. «վրէ՛ժ» կ'աղաղակէ Հայրենիքը:

Ո՞վ կրնայ չափել մեր անասճման վշտին խորութիւնը, ո՞վ կրնայ Հայ կամաւորին չափ զգալ Տառապանքին ահագնութիւնը. ո՞վ, ո՞վ կրնայ բանալ մեր այրած սրտերուն դաշունահար ծալքերը եւ կարգալ մեր դժնդակ կեանքին արկածալից պատմութիւնը: Յուսահատ Հայութի՞ւնը, ո՞՛հ ոչ: Քրիստոնեայ քաղաքակիրթ մարդկութիւնը???, բնա՛ւ երբեք: Հայ կամաւորը արմատապէս բմբուծած է թէ, Հայ ցեղը իր ծագման թուականէն մինչեւ այսօր արտաքին բարեկամ ունեցած չէ եւ պիտի չունենայ սպաղային ալ: Մեր կոտաւորող վէրքին վրայ մեր ձեռքով պէտք է բալասան դնենք: Մեր լաւագոյն բարեկամները մենք պէտք է ըլլանք: Թողունք, որ օտարները թաղեն իրենց մեռեալները: Մենք մեղմով, մեղի համար, ահա Հայ կամաւորին Հաւատոյ Հանգանակը: Թող մեր դաւակներուն դաւակները դար մը վերջ տիպար մարդկային ընկերութիւն մը եւ կառավարչաձեւ մը ունենալու ձգտին: Երբ

կարելի ըլլայ գայլը եւ գառը միասին արածել, այն առեւն միայն կարելի կ'ըլլայ խուէալ մարդկութեան մասին մտածել:

Ի՞նչ արժէք ունի քրիստոնեայ ըլլալ եւ միանգամայն լքուիլ քրիստոնեայ???, մեծ պնտութիւններէն: Ի՞նչ կ'արժէ կա՛մ ի՞նչ արժեց մեղի համար, խաւարակուռ արեւելքի մէջ Քրիստոնէութեան եւ քաղաքակրթութեան դրօշակակիրը ըլլալնիս: Արդիւնքը բաւական պերճախօս է...:

Քրիստոնեայ աշխարհը մեր բմբուծմին համեմատ շրմբուներ Քրիստոսի գեղեցիկ վարդապետութիւնը: Քաղաքակիրթ կոչուած սեւէ մէկ ազգին ամենահեղինակաւոր հողեւորականն իսկ չ'հաւատար Քրիստոսի վարդապետութեան այնպէս ինչպէս մեր եկեղեցիին հիմնադիրները հաւատացին անցեալին մէջ եւ զեռ կը հաւատան այսօր ալ: Քրիստոնեայ, աստուտական???, մեծ դաշնակիցները չէ՛ն, որ լքեցին Հայաստանը. վերջապէս անոնք չէ՛ն, որ հակառակեցան արեւին տակ մեր պատմական Հայրենիքին տիրելու մեր մեծ գաղափարին: Կը բաւէ՛ որքան յոյս դրինք քաղաքակիրթ???, մարդկութեան վրա: Ի բաց առեալ Հայ ցեղէն, գաղափարական մարդկութիւն եղած չէ ու պիտի չըլլայ:

Պէտք է ըլլալ ազգասէր ու ինքնամոլութիւն ազգային ազատագրութեան վսեմ գաղափարականին շուրջ: Պէտք է ըլլալ կարգապահ, հնազանդ եւ հաւատարիմ զինուորը Հայրենիքի ազատագրութեան նուիրական մեծ գատին: Պատմութիւնը իրականութեան լոյսով բաւական յստակ ընծայեց մարդկութենէն խարուելնիս. անցեալին փորձառական դասերէն պէտք էր որ խրատուած ըլլայինք մինչեւ հիմա: Այն ազգը որ առկուն կամքին չի շողկապէր դօրաւոր հաւատքը, ազատութեան եւ գոյութեան իրաւունք չունի եւ չի կրնար ունենալ:

Կքող եւ միանգամայն ողնայարազուրկ եւ սողացող ազգերը գառատարուած են փճանալու: Հայ կամաւորը կը հաւատայ թէ առանց վերոգրեալ յատկութիւններուն եւ կարողութեանց քառորդ դար յետոյ Հայ ազգը պատմութեան սեփականութիւնը պիտի դառնայ այլեւս:

Հայ կամաւորը, հաւատարիմ ցեղային բնազգին, հակառակ իր ազգակիցներէն շատ շատերուն սարուկներու վայել մեղի եւ միանգամայն յուսահատ վիճակին, վճռած է քալել պայքարի արահետէն:

Կար ատեն մը, երբ Հայ կամաւորը յաղթական զինուորն էր Կովկասի, Կիլիկիոյ եւ Պաղեստինի մէջ: Մեր յաղթական զէնքերուն առջև բովանդակ թրքութիւնը խոնարհեցաւ: Դաշնակիցներու քաղաքական եւ անասական շահերուն խոտորնակ համեմատած ըլլալը մեր ազգային բաղձանքներուն, բնաւ չէ յուսահատեցուցած Հայ կամաւորը...

Գերմարդկային են այն անհատներն ու ազգերը, որոնք մեծ ձախողանքի եւ դժբախտութեան ժամանակ զլուխնին չեն կորսնցնէր. հապա կ'աշխատին անկարելիութեան սահմանին մէջ նայն իսկ՝ ելք մը, ճանապարհ մը գտնել զիրենք շահագրգռող իտէալին հասնելու համար: Եթէ կրցան հասնիլ՝ լա՛ւ, իսկ հակառակ պարագային ժառանգ կը ձգեն վաղուան սերունդին:

Ինչպէս ազգի ծնունդը տաժանագին կը լինի, նայն ատեն անոր ազատագրութիւնն ալ

վիթխարի զոհողութեանց կը կարօտի:

Ամբողջելով իմ խօսքերս կը հասնինք հետեւեալ եզրակացութեան թէ՛

Ա.— Քաղաքական միացեալ ճակատ ունենալու ենք:

Բ.— Հայրենիքի ազատութեան սրբազան սեզանին վրայ պէտք է զոհել բոլոր անհատական եւ կուսակցական առանձին եսերն ու շահերը՝ Հայրենիքին եսն ու շահը տիրական ըլլալու համար:

Գ.— Իրերամարտ կիրքերը պէտք է լռեն իսպառ, Հայրենիքին կիրքը եւ ձայնը պէտք է լսուի ամէն կողմ:

Դ.— Ուժ տալ զազութներու մէջ զինավարժութեան եւ ապագայ ազատագրական պայքարին համար հաւատարիմ, հնազանդ եւ կարգապահ զինուորեալ երիտասարդութիւն մը պատրաստել. ահաւասիկ Հայ կամաւորին իտէալը:

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ

ՇԱՐԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Զուլումի, վաղանցուկ լաւ օրերու, զոհողութեանց, ակնկալութեանց, յուսախարութիւններու, ներքին քայքայիչ կռիւներու եւ ջլատիչ վէջերու շրջան մը եղաւ 1914—1923ը Հայութեան համար: Թրիմի պատերազմէն ի վեր ակդի ունեցած պատերազմները, համաժողովները եւ դիւանագիտական յարարութեանց ձգտումները չէին այնքան յուսադրիչ եւ նպաստաւոր Հայկական Հարցը Հայերուս ի նպաստ լուծելու ակնակէտէն, որքան այս ժամանակաշրջանը: Դաշնակիցներու Թուրքիոյ դէմ պատերազմի մէջ բոլալու հանգամանքը, պատասխանատու բերաններէ արտասանուած քաղցրահնչիւն խոստումները եւ «Արդարութիւն է մեր նշանարան» ի նման գիւթիչ յայտարարութիւնները աննախընթաց լաւատեսութեամբ մը համակեցին Հայ ժողովուրդը:

Եւրոպական պատերազմի նախօրեակին Հայութիւնը անասական եւ Փիղիքական նախանձելի վիճակ մը չունէր: Արարական, Պարսկական եւ Թրքական քաղաքական ճնշումներուն եւ յաճախակի ջարդերուն աղէտաբեր հետեւանքները դեռ զգալի էին: Հակառակ այս զրգրախա իրողութեան, Հայը դաշնակիցներու

արամազրեց իր լաւագոյնը, որովհետեւ անոնց յաղթանակին մէջ կը հաւատար տեսնել իր ազգային բաղձանքներուն իրականացումը: Դաշնակից ամէն գծի վրայ կային Հայ կոուողներ. ան իր ծաղիկ եւ խոստմնալից երիտասարդութիւնով կազմեց Հայկական Լէզէոնը, որ զոհարելութեան ազնիւ ոգիով մը եւ քաջագործութեան անօրինակ պատկերով մը տարաւ Արարայի յաղթանակը եւ այսպէսով զգալիօրէն փութացուց դաշնակից յաղթանակը:

Եկաւ զինազաղարը...

Դաշնակից յաղթական բանակները հետզհետէ սկսան ձգել պատերազմազաշտերը եւ մեկնիլ դէպի տուն՝ լծուելու շինարար աշխատանքի, վերապրելու ընտանեկան մաքուր եւ անուշ կեանքը, որուն կարօտը կը քաշէին տարիներէ ի վեր: Բոլորն ալ եռանդով վերաշինութեան գործին սկսան. անոնք կը հաւատային որ իրենց տարիներու հանդիստի, կեանքի, ապագայի զոհողութեանց արդիւնքը՝ յաղթանակը վերջ դրած էր արդէն պատերազմներ յառաջացնող պատճառներուն:

Դաշնակից դիւանագիտութիւնն ալ սկսաւ իր աշխատութեանց... սրաշտօնական եւ ան-

պաշտօն լուրեր, մերթ յուսադրիչ եւ մերթ վհատեցուցիչ, կը տեսնուէին մամուլին մէջ. վերջնական որոշումներուն մասին նախապէս կազմուած շողշողուն երազները ամէն լուր լաւատեսութեամբ մեկնարանել կուտային. սակայն, հետզհետէ կնքուած քաղաքական, տրնտեսական եւ ուրիշ դաշնադրութիւններ եկան յեղաշրջեցին լաւատեսները: Գիւանադիտական աշխատութիւնը ապազայ աւելի սոսկալի, աւելի կործանիչ եւ ազէտարեր պատերազմներու հող կը պատրաստէր, աշխարհի հզօրները անդամ մը եւս եկան ըսելու, որ ինչպէս անցեալին, ասկից վերջն ալ հաւատարիմ խնկարկունները պիտի մնան նիւթին:

Մեծ էր յուսախարութիւնը նաեւ Հայ ժողովուրդին. քաղաքական խորշակը թոռեցուց անոր բոլոր յոյսերը: Անցեալին մէջ շատ անգամներ խարուած էր. Պերլինի համաժողովին յօդուած ՅԱՐԳԻՆ տրամադրութեամբ փոքրամասնութեանց կեանքի, ինչքի եւ պատուոյ ապահովութիւն երաշխաւորող Եւրոպան Հայերու վրայ պարտադրուած քաղաքական ճշմունքներու դէմ ձայն չբարձրացուց, Սասնոյ ջարդը, 95-96ի ջարդերը եւ 1909ի Ատանայի ջարդը նոյն իսկ չկարողացան անոր գուրջը շարժել: Հտկառակ այս իրականութեանց, Հայր ուսեց հաւատալ թէ դէթ այս անգամ Եւրոպան՝ Հայկական խժոժութեանց մէջ իր ունեցած մեղսակցութիւնը քաւելու եւ որպէս դաշնակից տրամադրած դոհողութիւնը դնահաւաստ ըլլալու համար՝ պիտի յարգէր խոստումները:

Ո՛չ, քրիստոնեայ Եւրոպան եւ Ամերիկան լքեցին Հայ ժողովուրդը. դիւադադարէն վերջ յաղթական դաշնակիցներու բանակներուն եւ պատերազմական նաւերու ներկայութեան հայկական նոր եզեռներ ծրագրուեցան ու գործադրուեցան... իսկ Լօզանի համաժողովը եկաւ վերջնականապէս ըսելու, որ Հայ ժողովուրդ վերջ տո՛ւր այլեւս օտարներէն դրական արդիւնք մ'ակնկալելու յոյսերուդ...:

Այս քաղաքական ողբերգութիւնը իր բոլոր յարակից մանրամասնութիւններով աննախընթաց է Հայ պատմութեան մէջ: Պէտք է օգտուիլ այս դառն փորձառութեան տուած դասերէն՝ Հայութիւնը դերձ պահելու համար ապազայ ողբերգութիւններէ: Ինչպէս անհա-

տական կեանքի մէջ իր կեղեւին մէջ ապրող եւ «ամէն ինչ նիւթին համար է» հաւատացող մը իր շրջանակին եւ հանրութեան համար օգտակար ծառայութիւն մը ակնկալելը աւելորդ է, նոյնպէս նաեւ իրենց բոլոր գործառնութեանց նպատակը նիւթը եւ դրամը դասող կառավարութիւններէն ցաւերու հիմնական դարձանումի միջոցներու մասին խորհելու ազնիւ առաքինութիւնը ակնկալել բացարձակ ժամաւաճառութիւն եւ ինքնախարէութիւն պիտի ըլլայ, դէթ ասկից վերջ: Ամերիկան եւ Եւրոպան Թուրքիան սաքի վրայ պիտի պահեն ասկից վերջն ալ. ասոնք առանձին եւ կամ հաւաքարար կրնայ ըլլալ որ ապազային ալ Թուրքիոյ դէմ պատերազմ մղեն եւ դայն տապալեն, սակայն վերջը դարձեալ այդ յաղթուած թշնամին սաքի վրայ պիտի հանեն՝ ո՛չ թէ մարդասիրական ազնիւ դիպացումներէ մղուած, այլ բուն իրենց քաղաքական եւ անտեսական շահերու մրցակցութեան համար: 1856էն ի վեր անոնք հետեւած են այս քաղաքականութեան եւ պիտի հետեւին ասկից վերջն ալ. անոնք Հայ անունը, Հայկական հարցը, Քրիստոնէութիւնը պիտի շահագործեն՝ ազդեցութեան նոր դօտիններու տիրանալու, անտեսական նոր շուկաներ եւ նոր առանձնաշնորհումներ կորզելու:

Ամփոփուինք ներքնապէս, մտնանք ներքին կուսակցական, խմբակցական եւ անհատական անտեղի վէճերը, անոնք Հայ ժողովուրդին համար շա՛տ ազէտարեր եղան: Չօրօրուինք խոստումներով եւ զանազաններ իսկական բարեկամը կեզմ Փարիսեցիէն՝ ապազային չափելու ուրիշ յուսախարութիւններ. կեղբոնացիներ մեր բոլոր ջանքերը երկրի Հայութեան անտեսականը բարելաւելու եւ անոր բնակավայրը վերաշինելու անյետաձգելի նուիրական աշխատութեանց վրայ. այսպէս կը թելադրեն մեզի 1914-1923ի շրջանէն առնուելիք դասերը. այս կը պահանջեն Հայ ժողովուրդին ներկան եւ ապագան, այս կը պահանջեն նաեւ հետո՛ւն՝ Պաղեստինի երկինքին տակ, Միջերկրականի բաղձալի դրացիին՝ Արարայի ծոցին մէջ թաղուած նահատակները, որոնց «Ամօթ ձեզի, դուք հզօրներ ներկայի...» հառաչը խոր Միջերկրականի ցասկոտ եւ փրփրալից այլքներուն միջոցաւ տարիներ պիտի կրկնուին Արեւմուտքի ափերուն:

ՀՈԳԵԿԱՆ ՆԵՐՇՆՉՈՒՄՆԵՐ

ՈՂՋՈՅՆ ՀԱՅ ԿԱՄԱԽՈՐ ՄԱՐՏԻՐՈՄՆԵՐՈՒՆ

ԵՓՐԵՄ ՎՐԳ. ՏՈՀՄՈՒՆԻ

Ողջո՛յն Ձեզ հայ նահատակներ, գաղափարի անվեհեր ախոյեաններ, մարտիրոսներ, դուք մահացաք, կամաւոր զոհերը եղաք գաղափարի Ս. սեղանին. այո՛ մահացաք ու հեռացաք մեր աշխարհէն, մեր սլորակէն, բայց ոչ մեր սրտէն: Հայր՝ խօսքի, զրչի եւ բանի վարդապետութեան առաքելներէն աւելի բարձր պիտի բռնէ Ձեզ եւ ամբածածուկ պիտի պահէ ձեր անունը, ձեր յիշատակը իր սրտի խորանին ամենաանուիրական անկիւնախորքերուն մէջ: Գուք, ձեր կամաւորի հոգեկան ծանրաբեռնումներուն մէջն իսկ, կորովարիք աշքերով, յառած, փարած մնացիք գաղափարի, յոյսի եւ հաւատքի մեծ ախոյեանին՝ Նազովրեցիի գաղափարականին: Ազատութեան քարոզներովը հրճուեցաք, գաղափարի վեհութեամբը պայծառացաք, արդարութեան իրաւունքի յաղթանակի երազներովը սնաք ու անոնցմով երջանկացաք ու երջանկացուցիք վարատական նշխարները հայ աշխարհին:

Հրացանը, որ կը դողար ձեր ձեռքերուն մէջ, կ'ոգեւորէր, կը քաջալերէր տառապակոծ փշրանքները հայ ցեղին, գնդակը՝ որ կը թրոչէր ձեր հրացաններէն՝ կենդանի, հզօր շունչի մը հանդոյն, կը ծաւալէր, կը թափանցէր սրակ սիրա, հոգիէ հոգի եւ յոյսով ու հաւատքով կը հրդեհէր անյուսութեան, ամայութեան մէջ հեծկտացող հայ խլեակները վայրափատին:

Ով քաջամարտիկ մարտիրոսներ, ըսէ՛ք, ո՞վ պիտի երգէր ու ներբողէր վեհութիւնը, վրասեմութիւնը գաղափարին, զոր գերբնական, գերմարդկային ոյժ մը դրած է մարդոց սրտերուն մէջ անակտ աշքերէն, անխմանալի անըմբռնելի անիրաւութեամբ սնող, վայրագութեամբ հրճուող իժամին անդգայ ամբոխին:

Թուք ու անէծք այդ արիւնի ծարաւի թուրք խաժամութին, որ երբեք պիտի չգիտնայ, պիտի չզղայ գերբնական այլ հեշտին սարսուռը՝ զոր հրացանի, փամփուշաի, գաղափարի մարդիկը կ'ունենան սոսկ, արդարութեան, ճշմարտութեան ու իրաւունքի սահմաններէն ներս, ուր համայնանուած ուժ մը, վերածնող բաղձանք մը կ'ուռեցնէ իր սիրտը եւ ուր կեանքը՝ ծածուկ այլ մղիչ այդ ուժին մէջ կը գտնէ

գաղափարի ակն ու աղբիւրը մաքրայտակ:

Ողջո՛յն Ձեզ, մարտիկներ, մարտիրոսներ, հրացանի, սուժրի հերոսներ, գաղափարի վարդապետութեան անձնագործ առաքելներ, որ նիւթական աշխարհէն՝ անէութեան սաւառնեցաք, զգեանցիք կեանքի, վայելքի սին վեհափառութիւնները, ձեր կամաւոր պատարագովը աստուածացուցիք կեանքը աշխարհէն վեր ու աշխարհին աէր կանգնեցուցիք գաղափարը, որ մանկան ծաւալող ուրախութեանը հանդոյն, տարածուեցաւ, բռնեց ու հպատակեցուց բանդէտ ու անդէտ մարդկութիւնը համայն: Կոխը զոր այդ գաղափարի իշխանութեամբը եւ անոր յաղթանակի յոյսով ու հաւատքովը մղեց ազգը, եղաւ կոխը իրաւունքին, որուն հզօր տիրապետութեան տակ ընկճուեցաւ, կծկուեցաւ ու սմքեցաւ կարմիր բրնակալութիւնը եւ իր յառաջացած ճամբաներէն ետ շուտափոյթ նահանջ մը բրաւ, դէպի իր մըթին, խաւարաչին որջը, հոն մեռնելու, հոն թաղուելու յաւիտենապէս: Ահա գաղափարի յառաջխաղացումը եւ անոր աշխարհաթունդ յաղթանակի ցնծատօնը պիտի խմբերգեն հայ մանկունք, լացող, կարմրող ու տանջահար աշքեր՝ ցնծութեամբ պայծառացած կը դիտեն ու պիտի դիտեն հանդիսաւոր դահակալութիւնը գաղափարին, որ իր հզօր սաքերուն տակ կը ճգմէ, կը տրորէ արդարութեան եւ իրաւունքի դէմ սոնքացող արիւնեքախ բարբարոսութիւնը բռնակալին:

Ողջո՛յն ձեզ գաղափարի որոջներ, յաւիտենականին մէջ ձեր քարոզին ձայնն է որ կը հնչէ որոտագօտ, աւելի ուժգին քան բոմբիւնը բիւրաւոր թնդանօթներու եւ սուժրերու, գաղափարն է որ բանակներէն աւելի հզօր գնացրով մը կը առաջանայ պետութիւններու գիակներու մէջէն:

Ձեր սկզբունքներն են որ յաղթանակէ յաղթանակ կը դիմեն բաղխող ուժերու փշուր փշուր ջախջախումով: Փառք այդ յաղթանակին գաղափարի, համբոյր, խունկ ու մոմ այդ գաղափարի անմահ նահատակներուն:

Ով յաւերժութիւնը Ս. Իսէային, զոր ի դուր զգեանել ջանացին խաւարի իշխանները

իժամին: Ո՛վ զգլխող մողական ուժը գաղափարին, քու խորանիզ առջև աշխարհ համայն պիտի ծնրադրէ ու իր հաճոյքն ու անոնց փառքը անոր մէջ պիտի որոնէ, զի անոր մէջ կը բարսի անցեալ ժամանակներու սիրար, հոն կը շնչէ դարերու ոգին, հան մարմին կ'առնէ ներկայի պատգամը, հոն կ'ուրուագծուի ազգայնի տեսիլը, հոն կ'արձագանդէ իրաւունքի յաղթական ձայնը: Քաղաքակրթութիւնը՝ իր պաշտամունքին ամենէն նուիրականը կը մատուցանէ գաղափարի սեղանին, հոն կը հաւատայ դանել, անանել բոլոր արգիւնաւոր շարժումներն ու յաջողութիւնները գերագոյն փա՛ռք այդ յաղթանակին, որ մաքին ու հոգիին ազատ թեւ թռիչ կուտայ սաւառնելու, երազներու, տեսիլներու աշխարհին մէջ, ուր ամէն ինչ երգ է ու նուագ:

Փա՛ռք ձեզ ու համբոյր Ձեր ոմբածակ դիակներուն անշնչունակ, գաղափարի դիւցապներգակ հերոսներ, որ դուք զառաջինն ընտրեցիք ձեր ճամբան, և մագլցեցաք անոր բարձունքները երանաւէտ, ուրկէ ճառեցիք, քարոզեցիք ձեր վարդապետութիւնը անվհատ և ձեր անձին զոհարելութեամբ խրախուսեցիք անսիրտ, անհոգի անտարբերները հայ ազգին: Ձեր խօսքերը իրենց մէջ ունէին փայլը արշալոյսին, ուժը արիւնին և օծութիւնը գա-

ղափարին, ազատութեան տեսիլին պէս քաղցր և փայլաշուած հաւատքին պէս դիւթական զանոնք լսող, ունկնդրող հայ երեխան, անոնցմով խանդավառուած իր կորովն էր որ կը վերականգնէր և հերոսական անօրինակ արարքներուն կը մղուէր: Ձեզմով եռանդաւորուած, ձեզմով կենդանացող ու վերապրող բովանդակ ազգն է երկրպագու գաղափարի Ս. սեղանին, որ գրի գրչի միջոցաւ մարմին առած պիտի խօսի աշխարհի և իր յաղթանակի դրօշը պիտի պարզէ Մասեաց գաղաթներէն վերջ՝ Կիլիկեան բերդերուն, գղեակներուն վրայ յաղթապանծ:

Ողջո՛յն գաղափարի յաղթանակին, ողջո՛յն և համբոյր ձեզ՝ գաղափարի ջերմեռանդ քուրմերուդ, որ ձեր խէայի ուժին և անմահութեանը վստահ պիտի յառաջանանք անվրէպ ու անսայթաք, պաշտելի նահատակներ, ձեր համոզումներուն հողեպինդ կառչած պիտի շարունակենք հնչեցնել ձեր ձայնը անհեղձ: Մենք իրբև հաւատարիմ ու հարազատ աւանդապահները ձեր գաղափարին՝ պիտի քանդակենք զայն մեր սիրտ-մատենին մէջ, և ուսկից պիշեփորենք, պիտի հնչեցնենք ձեր անունը, ձեր յիշատակը և ձեր գաղափարի ցնծատօնը՝ ողջոյն աշխարհի:

Առաքա, 30 Յուլիս 1921

ՆՈՐ ՕՐԵՐԻ ԱՐԱՐԱՆ

(ԱՐԱՐԱՅԻ Ե. ՏԱՐԵԼԻՅԻ ԱՌԻԹՈՎ)

Անցել են ամբողջ հինգ տարիներ... Պաղեստինում մերիների մղած անհաւասար պայքարի մասին է խօսքերնիս:

Դաշնակից հրամանատարութեան ներքև Հայկական Լէզոնը տարել է մի յաղթանակ ու հիացրել ռազմական բարձր հեղինակութիւններին, հաւատալով որ անիկա մի կերպ կարող է օգնել ցեղին ազատագրումին, նրա անկախութեան գաղափարների դժուարին աշխատանքներին:

Բայց ի դուր...

Փաստ է այսօր, որ Եւրոպական պետութիւնների բոլորի կողմից անտեսուել է Հայկական ռազմանքները և եթէ պատահարար նրանք ինդրոյ առարկայ ալ բրած լինեն, անիկա եղել է մակերեսային, թեթև և հարեւանցի ակնարկ մը միտյն, մանաւանդ ներկայ

օրերին ո՛չ մի պետութիւն մտադիր է այլևս զբաղուել Հայ ժողովրդի քաղաքական և կամ նոյն իսկ անտեսական կամ Ֆիդիքական ազատհոփութիւնների վերաբերմամբ:

Տարիներ, երկա՛ր տարիներ Հայ ժողովրդի աշատապրումին ի խնդիր զոհել ենք կուռի բոլոր ճակատների վրայ, տուել ենք զոհեր:

Ձեն զնահատուած մեր այս զոհողութիւնները, և այս բոլոր դառնութիւնների ի տես մեր զինուորի հոգին կ'արիւնի: Մեր զոհերը անհանգիստ են իրանց անձանօթ գերեզմանների խորքում: Սառ խոսվք մը կայ մեր բովանդակ էութեան մէջ հանգէպ շահախնդիր, ինքնասէր և խարերայ բոլոր պետութիւնների պէտք չէ այլևս հաւատալ:

Յեղը հալումաչ թէև, սակայն վերագարթնումը մօտ ազգայնի հարց է, եթէ որդեգրենք իրատես քաղաքականութիւն:

Հայ ժողովրդի անտեսութիւնը փճացել է մեծ պատերազմի հետեւանքով. երկիրը անաե-

սապէս վերականգնելու բոլոր աշխատանքներին պէտք է օգնել:

Տնտեսութիւն, ճարտարարուեստ, հողամշակութիւն ու շինարար աշխատանքների երկար շարք մը, ահաւաստիկ ճակատներ, ուր կարելի է տանել հիմնական ու տեւական յաղթանակներ:

Յեղին ցանկութիւնների վերաբերմամբ աշխատողները թող լու իմանան որ ներկայ օրերին զէնքի յաղթանակներ մեզ համար անհնարին են:

Արարայի տարեկիցի առիթով թոյլ տուէք Լէզոնի զինուորներիս հաւաքել մեր սիրելի բնկերների աճիւնները բոլոր անձանօթ հորիզոնների միջից եւ Արարատի փէշերին կանգնել կոթող հետեւեալ մակադրութեամբ.

«Հոս հանդուժ են Հայ զինուորներ, զուհերը Արեւմուտքի շահասէրներին»:

Իցիւ թէ Արարան մեր յուսախարութիւնների վերջինը լինէր: Նոր օրերի Արարան Արարատի ստորտար նոր ուղիով:

ՀՐԱՏ

ԱՒԱՐԱՅՐ ԵՒ ԱՐԱՐԱ

Ա. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Կը խոնարհիմ Աւարայի առջեւ որ Հայութիւնն ու Քրիստոնէութիւնը մկրտեց արիւնով եւ հայրենիքի ու ազգութեան եւ ազատութեան գաղափարը ժառանգ թողուց դարերու Հայ սերունդներուն: Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ, Վարդանանց պատերազմէն իվեր Աւարայի շուշանները կարմիր կը բուսնին: Աւարայը հազար հինգ հարիւր տարի Հայութիւնը Հայ պահեց:

Կ'ողջունեմ Արարան, որ հազար հինգ հարիւր տարի եւս Հայութիւնը Հայ պիտի պահէ, եթէ Հայութիւնը բժրունէ Արարայի ողին ու ապրի անոր ողիով, որ ներկայ սերունդին ուսման համար ողին յուշարձանն է, եւ պիտի փափաքէի որ այդ յուշարձանը մարմինն ու ողի զգնուր եւ հայ ազատագրութեան դատին ամօհոսանին կամ Նոր Ուխտի սաղանակը հանդիսանար:

Կը մաղթեմ որ Արարան հայ կուսակցական շարքերէն փոխ-ատելութեան ողին մեռցնէ:

Կը մաղթեմ որ Արարան հայ կուսակցական շարքերէն կուսակցամտութիւնը վանէ:

Կը մաղթեմ որ Արարան շէգոքներու անտարբերութեան վերջակէտը ըլլայ:

Եւ կը մաղթեմ որ Արարան Լէզոնականներու միջոցաւ հայկական միութեան փառաւոր օգակը հանդիսանայ իր անմիջական եւ հեռաւոր նպատակներով:

Կոչ կ'ընեմ մաքի, սրտի, բազուկի եւ քրտակի տէր հայերուն, զուրգուրալու այս կազ-

մակերպութեան վրայ, որուն բաղկացուցիչ Լէզ.

անդամները՝ ազգին կարօտութեան ժամանակ, իրենց կեանքը արամադրեցին անարտունջ եւ առանց դանդատի, բոլոր զրկանքներու եւ անիրաւութեանց մէջէն անցան, եւ այսօր ալ, իրենց զինակիցներուն օգնելու ազնիւ գաղափարովը, ինչպէս նաեւ այս ազգին մէջ ազգութեան, հայրենիքի ու ազատութեան գաղափարականը վառ պահելու խանդավառութեամբը զօտեպնդուած կը դործեն: Գործենք եւ մենք իրենց հետ: Խանդավառութիւնք Աւարայրով եւ վերանանք Արարայով դէպի մաքուր ազգասիրութիւն, դէպի անշահասէր հայրենասիրութիւն, միացնելով միտք, սիրտ, բազուկ եւ քսակ:

Աւարայրն ու Արարան այս կը քարոզեն մեզի:

Աւարայրն ու Արարան այս կը սպահանջեն մեզմէ:

Աւարայրն ու Արարան ծայրակէտերն են հայ մարտիրոսագրութեան. Արարայի կենդանի հերոսները պիտի ըլլան այս խռատներուն մարմնացումը հայութեան մէջ:

Ողջո՞յն Աւարայրին:

Ողջոյն բոլոր ճակատներու վրայ կուռող կամուրներուն:

Ողջոյն Արարային Միութեան:

Յաջողութիւն Լէզոնական խռատներուն:

Լօրէնս, Մէսս.

ԱՅՆ ՕՐԸ

Հինգ տարիներ առաջ, Սեպտ. 19ին, առաւօտ ժամը երեք ու կէսն էր, երբ կամաց կամաց, խումբ խումբ սկսանք հաւաքուիլ որոշուած վայրերը: Լուսննք ամբողջս ալ եւ անհամբեր կ'սպասենք որոշուած ժամուն, վայրկեանները շատ ուշ կ'անցնին, երկինքը պարզ էր ու զարդարուած պլպլացող անհամար աստղերով: Լուսինը շուայլօրէն կը ցտրացնէր իր ճառագայթները շորս կողմ, մենք այդ դիշեր աչքերնիս անկած իրեն, իրրեւ անախորժ հիւր մը, իր մտքը բարովին կ'սպասէինք անհամբեր, հոգ չէր, թերեւս մեզմէ շատերուն վերջին մնաս բարովը ըլլար:

Սմբի հրամանատարը երբեմն երբեմն ժամացոյցը կը նայէր, իսկ մենք դէպի երկինք. որոշ աստղերու անհետանալը տեսնելով վայրկեանի մօտալուստ ըլլալուն կը հաւատայինք: Լուսինը վերջապէս կորսուեցաւ մեր աչքերէն, աստղերն ալ կամաց կամաց անհետացան: Մեռելային խոր լուսիկան մէջ խաւարը կուգար իր տիրապետութիւնը տարածելու աշխարհին, որուն ծոցին մէջէն, այդ դիշեր, մենք առաջին անգամ ըլլալով պիտի յառաջանայինք դէպի թշնամի գիծերը:

Լուսն ու մունջ, մէկ առ մէկ, շարուած իրարու ետեւ, մրջիւններու զնացքին պէս, կամաց կամաց կը յառաջանայինք դէպի ձորը, ոչ ոք պէտք չէր խօսեր, այդպէս էր հրամանը, այլ պէտք էր զգոյշ ըլլալ որ մինչ իսկ քաշելու պարագային ամենափոքր ազմուկ իսկ չելլէր: Կը մօտենանք թշնամիի առաջին գիծերուն: Սաւարին մէջ երբեմն երբեմն լուսարձակներ կը բարձրանան թշնամիի կողմէ, քննելու համար թէ արդեօք ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ մթութեան մէջ: Լուսարձակի առաջին նշանին իսկ մենք անշարժ քարէ արձաններու պէս նստած, կամ կայնած կ'սպասենք լոյսը մարելուն, նորէն մեր առաջխաղացքը շարունակելու:

Հասած ենք լերան ստորոտը: Յանկարծ խոր լուսիկներ կը խզուի թշնամի թնդանօթներու ձայնով, հրաւէր տալով կոխի սկրաման, արշալոյսին հետ կ'սկսի նաեւ ճակատամարտը: Առաջ, դէպի լեռ, եւ կամաւոր կրակ հրամանը տրուեցաւ: Տղաքներ անօթի գայլերու պէս սկսան սուրալ դէպի լեռ, վազրի կատաղութեամբ, կրակոտ աչքերով, թռչունի պէս կը սուրան դէպի թշնամին: Ամբողջ բերաններէ կը լսուին «յառաջ աղաք, դարնենք,

կը փախչին, կրակ դէպի ձախ», փամփուշաներ կը սուլեն, թնդանօթներու գոռումին եւ ուռմբերու պայթումներուն մէջէն կը լսուին Լէ-դէոնին սիրած ներգերքը: Այսպէս մեր ուսերու ծանր բեռներով կը բարձանանք դէպի լեռ՝ գրաւելով դիրքեր քայլ առ քայլ:

Արարան գրաւուած էր այլեւս, հրաման տրուեցաւ տղայոց մնալ իրենց դիրքերուն մէջ, զնդակ տեղալով թշնամիին վրայ. սակայն անոնք վրէժով լեցուած, գինովցած յաղթանակէն յառաջ կ'երթան դէպի ձոր, թշնամիի ետեւէն: Հրամանատարը երբ տեսաւ տղայոց յառաջխաղացքը, մէկ մէկ ատրճանակ ամէն մէկ ձեռքը, յառաջ անցաւ եւ սպաննաց կրակել ամէն անոնց որ փորձեն յառաջանալ: Տղաքներ հնազանդելով հրամանին, մնացին իրենց դիրքերուն մէջ եւ անդադար զնդակ սկսան տեղացնել փախչող թշնամիին վրայ: Կոխը երթալով կը սաստկանար, թնդանօթներ երկու կողմէն կը գոռային, կարծես կրակ կը տեղար անձրեւի պէս շորս կողմէն, օդանաւերը օդէն, գրահաւորները ծովէն անդադար կ'ոմբակոծէին թշնամին:

Լերան գրաւման լուրը անմիջապէս հաղորդուեցաւ ընդհանուր հրամանատարութեան: Մեծ հիացումով կը խնդրէ հրամանատարը որ մեր գրաւած դիրքերը պահենք ամէն զնով: Այս հրամանին վրայ լուր տրուեցաւ տղայոց, թէ՛ կրակել եւ թէ՛ դիրքերը զօրացնել: Առաւօտեան զով օդէն վերջ կէսօրուան Պաղեստինի տաք արեւին տակ մօտնալով անօթութիւն եւ ծարաւ, զօրաւոր կամքով, քրտինքներու մէջ թաղուած, անհնդատ զնդակ տեղալով թշնամոյն վրայ, կը զօրացնէինք մեր դիրքերը:

Զով քամին կը համբուրէր մեր քրտնած ճակատները, արեւը հեռուն հորիզոնին վրայ, կրակի մէջ թաղուած կարծիք երկաթի գոյնով, կամաց կամաց կ'անհետանար մեր աչքերէն: Մարը մանելէն շատ քիչ վերջ, երբ մեր թրնդանօթները դադար առած էին, չենք գիտեր ի՞նչ պատճառաւ, յանկարծ թշնամիին թնդանօթները սկսան գոռալ, ուռմբեր սոնալով կ'անցնէին մեր գլխուն վրայէն: Մեր թնդանօթները չէին պատասխաններ անոնց, իսկ թրշնամին առիթէն օգտուելով ասպարէզ էր իջած, անդադար ոմբակոծելով մեր ետեւի դիրքերը:

Այսպէս գրեթէ երկու ժամ տեւելէ վերջ, անոնց թնդանօթներն ալ դադարեցան գործելէ: Մեռելային լուսիկան մէջ նորէն խաւարը տա-

բաժան էր իր թեւերը: Տղաքը ուրուականնե-
րու պէս կը շարժէին մութին մէջ դիրքէ դիրք:
Այլևս լուրեր սկսան տարածուիլ օրուան ճա-
կատամարտին մասին, յաղթած էինք թշնա-
միին այդ օրը, բայց յաղթանակը խլած էր
նաև մեզմէ մեր սիրելի ընկերներէն ոմանք
յաւխտենապէս, իսկ մաս մըն ալ վիրաւորուած
ծանր կամ թեթեւ, տարուած էին ետև: Հիւանդ-
անոց՝ խնամուելու համար:

Վիրաւորուածներուն մէջ է նաև Մանասէն,
հինգերորդի հանրածանօթ Քէսապցի
Սրբարը: Երբ այս լսեցի, անմիջապէս երեւա-
կայութեանս մէջ եկաւ ան, յիշեցի քանի մը
ժամ առաջ ինձի ուրախ գէմքով իր մնաս բա-
րով ըսելն ու հեռանալը: Կուռի տաք միջոցին,
կէսօրէն առաջ, երբ քարի մը ետև դիրք բըռ-
նած իրարու ետև փամփուշտ լեցնելով հրա-
ցանիս մէջ կը կրակէի սարսափահար փախ-
չող թշնամիին վրայ, յանկարծ լսեցի ընկերոջ
մը ձայնը որ անուս կուտար, ձայնէն արդէն
ճանչցած էի, Մանասէն էր: դառնալով իրեն
հարցուցի թէ ի՞նչ կ'ուզէր, քովը նամակ մը
կայ եղեր, եղբայրս տուած էր իրեն երկու օր
առաջ որ ինձի տայ, ան կ'ուզէր այդ նամակը
ինձի տալ այդ միջոցին: Նախ մերժեցի, երկ-
վայրկեանի մը մէջ յիշեցի որ եղբայրս երկու
օր առաջ, երբ ես իրամատի մէջ ցերեկը պահակ
էի, առանց դիտ տեսնելու՝ իր վերջին մնաս
բարովը ըսելու կամուր դացած էր թնդանօ-
թածիդութեան, թերևս այդ իր վերջին գրու-
թիւնն ըլլար: Պատերազմի դաշտ է, արդ-
եօք Մանասէն անգամ մը եւս պիտի հանդիպի՞
ինձի: Անմիջապէս պրոպագի թէ կ'ուզեմ այդ
նամակը: Մանասէն գնդակներու տարափին
տակ անվատօրէն ցատկեց իր դիրքէն, եկաւ
մօտս տուաւ նամակը, ուրախ ժպտալով գէմքին,
բնաս բարով ըսելով գրաւեց իր դիրքը: Ես այդ
վայրկեանին իսկ հիացաւ անոր քաջարտու-
թեան եւ պաղարիւնութեան վրայ:

Պատկած չոր գետնին վրայ այժմ կը վերյի-
շեմ ցերեկուան տեսածներս: Առիւծի պէս
յանդուզն, վազրի պէս կատաղի տղաքներ տե-
սայ, որ շարկած ծանր փամփուշտի պարկեր,
մէկ ձեռքերնին բռնած հրացանը՝ օդին մէջ
ցցելով սուրնը գէպ առաջ կը ցատկէին: Տե-
սայ նաև տղաքներ, սիրելի ընկերներ, ստացած
վէրքեր իրենց վեհ ճակատներէն կամ կուրծքե-
րէն, արիւնաթաթախ, ժպտալ իրենց գէմքին,
վերջին մնաս բարովնին կուտային, անոնք յա-
ւիտենապէս կը բաժնուէին մեզմէ: Ես տեսայ

վիրաւոր ընկերներ, որոնք տապրակէն բամ-
պակ ու վիրակապ հանելով վէրքերնին կը կա-
պէին, որ նորէն հնարաւորութիւն ունենային
միանալու իրենց յառաջ ընթացող ընկերնե-
րուն:

Վերյիշումներուս հետ քունս կամաց կա-
մաց կը տիրէ ինձի. յանկարծ արթնցայ, շեմ
դիտեր որչափ քնացած եմ. մօտէն արարներու
ձայներ կուզան, ցատկեցի տեղէս, երբ մօտե-
ցայ անոնց, հասկցայ որ թշնամիին կողմէ դա-
լող արարներ են՝ եկած են լուր տալու թէ
Թուրքերը թողուցած են իրենց դիրքը եւ փախ-
չած: Լուրը ճշդուեցաւ, իրապէս անոնք լքած
իրենց դիրքերը հեռացած էին:

Արագահարուածեաններու խումբ մը

Առաւօտեան արշալոյսին հետ միասին սկը-
սանք ադատօրէն պտախի մեր գրուած վայրերը:
Թռչուններու երգէր շէին լսուեր ծառերու վը-
րայէն կամ թուփերու մէջէն. արեւը առջի օր-
ուան թափուած կարմիր արիւնին մէջ լողանք
առած՝ հեռու հորիզոնին վրայ դանդաղօրէն
վեր կը բարձրանար: Գինովցած առջի օրուան
յաղթանակէն, նահատակուած սիրելի ընկեր-
ներու վիշտը մեր սրտերուն, խելագար, խումբ
խումբ կը թափառինք Արարայի բարձունքին
վրայ: Կը հանդիպինք իրարու, անհամար հար-
ցումներ կ'ընենք, կուռին մէջ ինկող ընկեր-
ներու անչունջ դիակներ կը տեսնենք, ոմանք
ճանաչելի են իսկ ուրիշներ անճանաչելի:

Յանկարծ փողի ձայնը կը հասնի ահանջ-
ներնուս, հաւաքոյթի փողն է որ կը հնչէ. ան-
միջապէս կը վազենք գէպի ձայնը. քիչ ժա-
մանակամիջոցի մէջ ամբողջ բանակը կը հա-
ւաքուի: Հրամանատարութեան կողմէ հրա-
հանդ տրուեցաւ հաւաքել մեր նահատակ ըն-
կերներու դիակները իրարու քով որոշ վայր
մը:

Երկու զէնքերու կազմով մեր վրանները, դրինք մեր հերոսները վրան ու սկսանք փոխադրել իրենց համար սրտուած գերեզմանատունը: Լուս է ամէն մարդ, առանց շարահանի, առանց դպիրի եւ քահանայի, խումբ խումբ զանգաղօրէն շորս կողմերէ կը մօտենան վայրը:

Առջոր փոս մը բացուած էր, ուր գիրար գրկելով պիտի պառկէին մեր անմահ հերոսները: Այն խունկ կար հոն մխացող, ոչ վառուելիք մօմ, ոչ մայր կար լացող իրեն երիտասարդ կարծիքին վրայ, ոչ ալ հայր եւ բարեկամ. այսպէս բռնած մեր զէնքերը անվառ մօմերու պէս ուղիղ, մեր խորին զինուորական յարգանքները մատուցինք խէշալը պաշտող, ազատութեան սիրուն, մարդկութեան ազազայ լուսութեան համար նահատակուող մեր վեհ հերոսներուն:

Անցեր են հինգ երկար տարիներ այն օրէն որ ես ձեր անշուք շիրիմին վրայ ուխտեցի անվերադարձօրէն շարունակել ճանապարհը որ մենք միասին սկսած էինք, իմ նահատակ, յանդուգն հերոսութեամբ ուխտագնացութեան ճամբուն վրայ ինկող հերոս բնկերներս: Այս հինգ երկար տարիներու ընթացքին կատարուած իրողութիւններու առջեւ ցաւ ի սիրտ այսօր կուզամ խոստովանիլ որ ուխտագրութ ըլլալս կամաց կամաց կ'զղամ: Գործուած այս աններելի սխալը արդեօք որո՞ւ կրնամ վերադրել. երկու խօսք միայն, ինքզինքս արդարացնելու համար: Մունկի եկած այս վայրկեանիս ձեր անմահ հերոսութեան կոթողը երեւակայութեանս մէջ, մէկ բան ունիմ արտասանելիք, յսկչէք ինձի, յուսախարոսեցանք, կը խնդրեմ, սխալ չի հասկնաք զիս, չի յուսալքուեցանք բնաւ: Սեպտ. 19ը մեր կեանքի ուրախութեան բաժակին մէջ լեցուց գառնութիւն, վիշտ, ցաւ ու վրէժ, մենք առաջին անգամ ըլլալով խմեցինք անկուշտ այդ օրը, յոյս ունենալով որ օր մը վերջապէս մեր նպատակակէտին կը հասնինք ու այս անգամ պիտի խրմէինք ուրախութեան բաժակին մէջ լեցուած երջանկութեան գինին, շինուած ձեր երիտասարդ կեանքի գոհողութեամբ, պիտի վայելէինք հաւասարութիւն, արդարութիւն եւ ազատութիւն անկախ Հայաստանի ծոցին մէջ, որուն ազազայ սերունդը նաեւ ամէն Սեպտ. 19 պիտի գար ձեր յուշարձաններուն առջեւ՝ իր շնորհակալութեան ուխտը կատարելու:

Հինգ երկար տարիներ անցնելէ վերջ այսօր

կ'զղանք թէ այդ օրէն յետոյ մենք յուսախարուսուած ենք՝ զո՞հ երթալով աշխարհի ներկայ մասի վրայ համբուող ափ մը անհատներու կողմէ, որոնք հինգ տարիներ առաջ գառնուկի պէս անմեղ էին, իսկ այսօր աղուէսի մօրթի մէջ վաղրի նման անկուշտ վայրենի կենդանիներ գարձած կը բզբանն մարդկութիւն, ազատութիւն, արդարութիւն եւ իրաւունք:

Հանդիսա ձեր օտարութեան մէջ թաղուած մատուցներուն, արդարութեան, ազատութեան ջահը վեր պահող, մարդկութեան ազազայ երջանկութեան համար կեանքերնիդ կամօվին զոհարերող հերոս նահատակ բնկերներս:

ՄԻՀՐԱՆ ԿԻՒՋԵԼԵԱՆ

ՋՈՂՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆՔ

Հողեկան ամենազղլիխէ գեղեցկութիւնը արտայայտող եւ պարտաճանաչութեան օրերուն ցեղիս միութեան ազազոյցը հանդիսացող ամենէն մարդավայելին ու սարսուտներով լի օրն է Սեպտ. 19ը:

Հո՞ն ուր հայ զինուորին մահուան հարսանիքը կը կատարուէր եւ բարձրարժեք թնդանօթը ահագնազգորդ փուլ կուտար դարերով ցցուն լիոնարարձունքներուն հետ մէկտեղ մեր թշնամին, վրէժ խնդրական զգացումը կրող ամէն մէկ հարազատ զգացողականութիւն խունկ ու մօմ պատրաստած մողերուն նման, Հայ Ազգանականին յաղթական մտերը այցելելու տենչանքը կ'զղար երախտապարտի հասկցողութեամբ:

Ի՞նչ սքանչացումի պահեր եւ ի՞նչ հիասթափութիւն:

Հայրենասիրութեան անունով թերթերը սիւնակներ կը լեցնէին եւ հայ բեմբասացը ցեղին բաղդորոշ այդ վայրկեանին, հերոսին մեծութեան եւ նուիրումի վեհութեան համար հիացումի պաշտամունքը կը թելադրէր ամենուրեք:

Ազատագրութեան մարանչումը, որ ազգին միմիայն շատ փոքր մէկ մասին վրայ ծանր կըշուած է լսի, ափսոս որ, տոհմային հարազատ արիւնք չի ժառանգողներու կողմէ շահագործումի եւ սպրեկու միջոց ծառայած է ընդ միշտ:

Գաղափարներու տարբերութեան անունով մեզ հրամցուած գոյնզգոյն շաղկիները արի-

նի անմահ ընկերներս եւս հազամ էին, որոնք հիմա մէկ դամբանի ծոց, սերունդ մը դատարակելու հաւաքականութիւնը ներկայացրնելով, կը սիրեն որ արհամարհել գիտնանք բոլոր անոնք որոնք այդ խտիրը յաւէրժացնելու կը ճգնին տակաւին:

Հայ Լէզէնականի պատիւը, որ շատ քիչերու վիճակուեցաւ, իրականութեանը մէջ դահարեութեան եւ անկեղծ նուիրումի մը տուրքն է որ սորվեցուց մեզի փոխադարձ յարգանքի հետ կարգապահութեան ոգին ու ճանչնալ մարդիկ իրենց իսկական գոյներով:

Յեզիս մեծութեան կողքին տափահարութիւններ ալ անպակաս եղած են. ինչո՞ւ դարձանալ, որ երէկուան շարժումին քաջալերիչ թմրուկները, այդ վսեմ շարժումէն ժառանգ թողուած ճշմարիտ հայրենասիրութիւնը ներկայացնող ընտանիքին հաշմանդամ բեկորներուն ապրուստին ի խնդիր կատարուելիք ջանքերը ազնիւ, համբերատար ու զոհարեող այս ժողովուրդին ներկայացնելու պարտականութիւնը առանց վճարումի չեն ուզեր կատարել:

Ի՞նչ սքանչացումի պահեր... եւ ի՞նչ հիասթափութիւն:

Կ. ԵԿԱՒԵԱՆ

ԿԵՆԱՅ ԵՒ ՄԱՀՈՒ ՍԵՄԻՆ ՎՐԱՅ

Ի՞նչ կայ կեանքի մէջ աւելի յուզիչ եւ աւելի խորհրդաւոր, քան կանգնիլ կենաց եւ մահու սեմին վրայ, երբ անհատը կ'ըմբռնէ ու կ'զգայ, եւ խորհրդածութիւններ ընել. երեւակայիլ մահը իր պաղ ստուերով եւ մտաբերել ու զգալ կեանքը իր քաղցրութիւններով:

Իտէալի մը համար գիտակցարար դէպի մահ քայլող անհատին համար մահը կը կորսրնցնէ իր սարսափեցուցիչ ազդեցութիւնը: Արարայի յարձակումի նախօրեակին Հայ Լէզէնականը կանգնած էր կենաց եւ մահու սեմին վրայ. սակայն ան սովորական ուրախ, զուարթ, խօսող, կատակող եւ խաղացող կամաւորն էր: Վսեմ նպատակի մը համար յանձն առնել ամէն զոհողութիւն եւ ակնկալուած արդիւնքը քաղելու յոյսով ապրիլ ու ներշնչուիլ կեանքի պայքարին մէջ ամենաքաջալերիչ եւ ամենաքաղցր վայրկեաններն են որ կան: Քանի մը ժամ վերջ անոնք պիտի երթային թշնամիին մահարեւը դիրքը գրաւելու... երջանիկ էին. չէ՞ որ այսպէսով իրենց վրէժի եւ

հայրենիքի իտէալներուն ծառայած պիտի ըլլային:

1918, Սեպտ. 18ին թղենիներու եւ ձիթենիներու ճիւղերուն տակ եւ գեանափորներու մէջ արտակարգ եռուզեռ մը կար. տեսնուած պատրաստութիւններէն եւ տրուած հրահանգներէն այլեւս բացորոշ էր որ արշալոյսին յարձակում պիտի գործէինք: Տղայոց եւ բնութեան արամագրութեանց մէջ կատարեալ ներդաշնակութիւն կը ախրէր: Արեւը հեղհեղէ կը կորսուէր մօտակայ բլուրին ետեւ: Տղաքը՝ խումբ խումբ հաւաքուած գեանափորներու մէջ, թրղենիներու եւ ձիթենիներու տակ, կը խօսակցէին, կը կատակարանէին, կ'երգէին ու կը պարէին: «Երգէ՛ սիրած երգդ» կ'առաջարկէր մէկը. «պատմութիւն մը պատմէ» կը լսուէր ուրիշ անկիւնէ մը, ուրիշ մ'ալ գինիին գաւաթը վերցնելով քանի մը խօսք կ'ըսէ «խմենք վաղուան յաղթանակին կենացը»ով վերջացնելով: Ուրիշ տեղ մը մեծ շրջանակ մը կազմած են. իւրաքանչիւր տասնեակի պատրաստած կերակուրներէն բերուած են. կը ծխեն, մերթ կ'երգեն, մերթ կը խօսին. կ'առաջարկուի պար մը, առաջարկուողները խկոյն կ'սկսին պարել: Հոն էին Մեսիան եւ Մուհաիացի սեւամօրուսը, առաջինը իր ջութակով եւ վերջինը իր սազով սկսան նուագել ազգային երգեր, որոնք մերթնորոտար ա'լ աւելի յուզիչ եւ ալ աւելի զգլխիչ կը դարձնէին:

Մութ էր այլեւս. հրաման տրուեցաւ մեկնելու պատրաստուիլ: Միտաք Չափուշը իր սովորական ժպիտով եւ իր մաքուր սրտին թարգման շեշտով մը կ'ըսէր «հայտէ կաւրուարք մահը օլընըդ»: Երգի մը ձայնը կուզար մօտակայ գեանափորէ մը, Մելքիսէթը՝ Ե. զուճարտակին Չազը յաճախ երգած երգին շատ սիրած տունն էր որ կ'երգէր. «Ձեռքդ տուր ինձ երգուենք այս տեղ, թողնենք փառքը աշխարհի, դնանք կուսինք առիւծարար, ի սէր ճնշուած Հայ ազգին»: Գեանափորին մէջ անկիւն մը, մոմի աղօտ լոյսին տակ, յաճախ թրջուելու պէտքը զգացող մատիտով մը Ֆրանսացի մը իր կնոջ նամակ կը դրէր... Թաց էին աչքերը, մեկամաղձառ էր արտայայտութիւնը եւ ձեռքերը կը զոզային. լրացուց եւ կարդաց. զոհ շմաց, պէտք էր միթիթարիչ խօսք մը աւելցրնել. «սէ լա կէռ, մա շէռի» աւելցուց եւ դէմքին վրայ պատանիներու ինքնայատուկ ժպիտ մը, զոհունակութիւն մը նշմարուեցաւ. «եթէ զարնուիմ, ի՞նչ կրնամ ընել, պատերազմ

է առ սիրելիս...» բռնել կ'ուզէր՝ մխիթարելու համար իր սրտի հատորները:

Պատրաստութիւնները տեսնուած էին արդէն, երբ հաւաքումի հրամանն արտակցաներկայ բացական կարգացուելէ վերջ սկսանք քալել դէպի մեր դիշերային խրամատները: Կէս ժամ վերջ դիրքերուն մէջ ենք: Այդ դիշեր երկինքը իր հազարաւոր փայլուն աչքերով, լուսինը իր ծիծաղկոտ դէմքով, վայրի շորցած խտերը դեփիւսին հարմանքէն ցուցադրած նազանքոտ շարժումներով եւ տղայոց արտաքին երկուցթը իրենց մէջ սովորականէն տարբեր խորհրդաւորութիւն մ'ունէին: Վերջին դուրսմին սերուականն ալ եփրաաի ասերէն, Սեւ ծովու խորերէն եւ Տէր Զօրի անապատներէն եկած էր իր պատգամը տարու...:

ՄԻՍԱԲ ԶԱՎՈՒՇ

(Նահատակուած Արարայի ճակատամարտին մէջ)

Գումարտակին հրամանատարը նայեցաւ ժամացոյցին եւ վերջն ալ կողմնացոյցին. հասած էր որոշեալ ժամը: «Մէկ մէկ եւ բացարձակ լուսութեամբ ինծի հետեւեցէք» հրամայեց: Իրենց խաչային հաւատարիմ ուխտաւորները ի-

ջան ձորը եւ «Յառաջ, կամաւոր կրակ» հրամանը արուելուն խոյացան թշնամի դիրքերուն վրայ, ուր երկար ու տաք կռիւէ մը վերջ տարին Արարայի յաղթանակը:

Յարգանք այս ճակատամարտին մէջ նահատակուողներուն:

ՇԱՍԷՕՌ

ԱՐԱՐԱՅԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

Արարայի տարեդարձը: Ամէն տարի երբ կուզայ յաղթանակի այդ օրը, կը յիշեմ մեր ծեր մամիկները որ իրիկնամուտին՝ անհուն սիրով ու թախծութեամբ խունկ կը ծխէին իրենց անվերադարձօրէն հեռացող սիրելիներուն մահուն տարելիցին առթիւ:

Մենք այ մեր մայրերուն պէս անհուն արխութեամբ կը յիշենք մեր անդին ընկերները, որ վաղաժամ հեռացաւ կեանքի մտայլ հորիզոնէն:

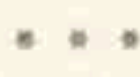
Հոն, յաւիտենականթեան հեռաւոր ասերուն կանդնած են անոնք, աւելի բիւրեղացած, աւելի գեղեցիկ ու անըջային, եւ հոս մեր հոգիներուն մէջ են անոնց ստուերները, աւելի եթերական, աւելի խնկելի ու պաշտելի:

Սէրը մահէն յետոյ կ'աննխաժանայ ու մեյանոյ տխրութեամբ մը կը լեցնէ մեր հոգիներուն թափուրութիւնը, որուն յիշատակները արտասուքի ծաղիկներուն պէս կը ցրցքնուին մեր սրտերուն ամայութեանը մէջ: Ան որ շունի խաչալ, ան շունի իր խաչալը պատկերացնող մի հերոս, խակ այն որ ունի սեւ մեծ խաչալ, սեւէ վսեմ ու նուիրական սէր, նա ունի իրեն համար հերոսներ: Այդպէս էին մեր ընկերները որ երկրէ երկիր քալեցին, ծովերու վրայ, անապատներու մէջ, ոտգմադաշտէ ոտգմադաշտ, հորիզոնէ հորիզոն:

Յետագարձ ակնարկ մը ձգեցէք ազատութեան արիւնտ ու քարքարուտ ճանապարհին վրայ: Բարէ՛ քանիններ ինկան այդ անկուշտ, այդ անվերջ ճամբուն վրայ: Միթէ անո՞նք էին մեղաւոր որ թողելով ամէն քաղցրութիւն իրենց կեանքը գոհ բերին, տանջուած ժողովուրդի սիրոյն: Մի՛ խանգարէք անոնց քունը, մի՛ վրդովէք անոնց հանգիստը, որ ինկան Պաղեստինի ու Արարիոյ անապատներուն մէջ, Սիւրիոյ լեռներուն ու ծերպերուն, Կիլիկիոյ արիւնտ դաշտերուն, ու իրենց պէմուրտ աչքերը գոցեցին այն գոհունակութեամբ թէ առնական պայքարներէն ու թափուած արիւնէն պիտի

ճնէր թաղուհի ցեղին ազատութիւնը: Բիւր երանի՛ այն մեռեալներուն որ չզղացին Յուդայի համբոյժը իրենց ճակատին եւ չզիտցան թէ ի՞նչպէս դաւաճանուած էին ու իրենց հոգիներուն մէջ յուսահատութեան ցաւերը շմաղուեցան:

Կանանչազարդ շիրիմներու քովէն, մամուսպատ ժայտերու վրայէն կ'անցնին առուակները հեղասահ մրմունջով եւ հոգերուն հետ կ'երգեն անոնց մահուան երգը անուշ շա՛տ անուշ: Հանդիսաւ անոնց սակորներուն:

Հինգ տարիներ առաջ Սեպտեմբեր իրիկուն մը քանդեցինք մեր վրանները Մազթաղինէ գիւղի քէմքէն, որովհետեւ այդ գիշեր պիտի մեկնէինք դէպի ճակատ: Ամէն մարդ ուրախ էր, լուտրամազրուած: Հոս հոն կրակներ էին վառուած ու գինուորները բոցերուն շուրջ կը պարէին սուրերուն պարը, յիշեցնելով ինձ Ռոխանի երգած Սկովախացի հերոսներու մահուան պարը: Ի՞նչ գիւթական էր այն գիշերը ու ի՞նչ դեղեցիկ անոնց հասակները եւ սուրիներու փայլը լուսնի շողերու տակ: Ինձ մօտ էր Արշամ Ամերիկեանը, Պոլսոյ կեդրոնականէն ընթացաւարա, իր կեանքը շատ համեստ էր ու լուռ, խօսքէ կը խորչէր, ան կը սիրէր գործ: Հոն էր Մարտիրոս Ճինկիրեանը, կատակարան, զբարձալի, շիկամօրուս եւ շիկահեր երիտասարդը, որ մեր օրերը ուրախութեամբ կը լեցնէր: Ինձ մօտ էին նաեւ Չանոյեան Մելիքիսէթը (Չաղը), Աէրճան Գուրգէնը եւ միւս ընկերները որ մի քանի օր յետոյ ինկան Արարայի կուռին մջէ:

Թաղեցինք դանոնք այդ օտար հոգերու տակ, մեր սուրիներով փոքելով անոնց գերեզմանները, թաղեցինք անհուն կսկիծով, արտասուելից աչքերով:

Եկուր սիրելի ընթերցող, յուզարկաւորներու տիրութեամբ թողունք այդ թարմ գերեզմանները, ու ետ երթանք մի քանի մզոն ճակատի կտու գանուող հիւանդանոցները, ուր կը տառապին մեր կենդանի նահատակները: Չգոյշ քայլերով մօտեցիր ինձ, ծոխր վրանի փոքրիկ դռնէն եւ ներս մտիր: Այս առաջին մահիճին մէջ պառկողը Սուէախացի երիտասարդ մըն է, որու մէկ թեւն է կարուած, եւ որու մայրն ու քոյրերը ու ջահիլ հարսն ու դաւակները Բօր-Սայիաի գաղթականական վրաններու մէջ անհամբեր իր վերադարձին կ'սպասեն:

Մարտիլի Անդամահատ Լեզոնականները

Այս միւսն ալ Սերասաացի երիտասարդ մըն է, որուն սաքն եւս կարուած է եւ որ աւա՛ղ այս աշխարհի մէջ ոչ ոք ունի, եղեռնի հսկայ փոթորիկը առեր տարեր է ամէնքն ալ: Երրորդը մի կեսարացի երիտասարդ է, որու երկու սաքերն ալ կարուած են: Պէյրութի մութ փողոցներէն անցնինք ու թեքուինք դէպի աջ, հոն պիտի տեսնենք մի փոքրիկ կիսափուշ չէնք, վեր բարձրանանք: Չէթի ճրագը հազիւ կը լուսաւորէ սենեակին կէտը, լոյսեր ու սառուերներ իրարու կը խառնուին, ախուր աղջրկան մը սառուերը կ'երեւի, որ մերթ ընդ մերթ առեղի ծայրով ճրագին պատրոյզը կը քրքրէ, ու բոցէ մը կը լուսաւորէ սենեակը, ու կը տեսնես գինուորին մայրը, որ իր ճերմակ մազերը քանդած իր ուսերուն վրայ կը հեկեկայ: Հոն են իրենց մեծ մօրը ծունկերուն քով սարսափահար կծկուած երկու մանուկներ, որոնց մայրը տարագրութեան շարաշուք տարիներուն մէջ, մի սեւ օր, գանուած էր Չուրերու վրայ անկենդան:

Շատերը թշուառութեան մէջ թութախաէն մեռան, շատերը հոս հոն անօթի ծարաւ թափառեցան ու շատերն ալ օտարութեան մէջ կ'անցնեն իրենց սեւ օրերը:

Հայ ժողովուրդ, ինչո՞ւ լքեցիր հարազատներդ, ի՞նչպէս մէկ օրէն միւսը մոռցար կարիճ դաւակներդ, որ ծափերով ու հուրբաներով, դէպի պարտականութեան գրկեցիր, ի՞նչպէս մէկ օրէն միւսը դարձար անզգայ եւ անկարկիր:

Այ հերի՛ք է, յիշէ՛ որ անոնք հարազատներդ են, որ ինկած են անզուրթ ճակատագրի մը ձեռքը եւ կարօտ օգնութեանդ:

ՎԻՐԱՒՈՐ ԱՇՈՒՂ

ՈՒՆՏՄԸ

Մ. Տէյիբովէնեանին

Մ. Պապանեանին

Պ. Տըրբէնեանին

Չնքոյ բարձրաւանդակ ու խրոխտ լեռներու ծոցին մէջ ծնած էին անոնք ու ցեղին տառապանքի սփկիւնոսին մէջ՝ վրէժի ու ազատութեան սրբազան երգը երգելով ապրեցան:

Հակառակ իրենց մատաղաշուքեան, բովանդակ հոգիովնին կ'զգային գերութեան ծանր ու անտանելի լուծը եւ այն ահաւոր անպատուութիւնը որուն ցեղը ենթարկուած էր:

Թէև իրենց պաշտելի հայրենիքէն բաժնուիլ իրենց համար մեռնելու շափ դժուար էր, սակայն կարգ մը ծանրակշիռ պայմաններ ըստիպեցին ու աքսորեցին զիրենք այս Գոլոմպոսի աշխարհը, ուր հոգիով ու դադափարով մնացին նոյնը: Ինչպէս առիւծ մը վանդակի մը մէջ, նոյնն էին անոնք Ամերիկայի մէջ: Հակառակ այս երկրի լայն ազատութիւններուն ու վայելքներուն, ամէն բան դժոխքի մը սարսափելի երևոյթը ունէր իրենց համար, պարզապէս անոր համար որ խնդն էին հայրենիքին ու հոգիներն կ'այրուէր վրէժի նզրուքեան բոցով մը:

1917ին կամաւորական ազգանշանը աստուածային հրաման մը նկատեցին ու առաջին առիթով իսկ նետուեցան զէպի սարտականութեան դաշտը, զէպի կոխ՝ թշնամիին զէմ դիմաց, ճակատ առ ճակատ չափուելու պողպատեայ կամքով մը:

Արարայի փառաւոր ու պատմական ճակատամարտը ազատացոյց՝ թէ ի՞նչ հոյակապ հոգի եւ յանդուգն քաջարտութիւն ցոյց տուին անոնք, հակառակ վերքերով պատուած՝ կոուկացան, մինչև որ ինկան փառաւոր ու պատուաւոր կերպով, աչքերնին յառած ցեղին ազատադրութեան արշալոյսին:

Ինկա՛ն, քսան զէնքի ընկերներու հետ միասին եւ այսօր կը պառկին Արարայի անշուք եւ ամայի բլուրին վրայ:

Մ'զ մեր պաշտելի ու անձնուէր ընկերներ, այսօր Արարայի յողթական Ե. տարեդարձն է: Մտիկ ըրէք՝ փոխան ազատութեան դափնիններով, դառն ու վիրաւոր հոգիով մը ուխտի եկած ենք, որովհետև մեր բարեկամները մեզի մեր կոնակէն դարկին, ու ցեղը շկրցաւ ձեր արիւնք յաւերժացնել, իսկ մենք ձեր եւ ցեղին վրէժը շկրցանք ամբողջացնել տակաւին: Բայց մենք չենք ընկրկած ու չպիտի ընկրկինք, եթէ աշխարհ իրար անցնի, այն դատը, որուն համար ողջակիցուեցաք՝ կը հաւատանք թէ դատերուն նախրականն է, եւ պիտի հետեւինք ձեզի, որովհետև կը հաւատանք որ ձեր օրինակին հետեւելով միայն կարելի է ազահովել այս տարաբախտ ցեղին ազատութիւնը:

Կ'ուխտենք հաւատարիմ մնալ ձեզի ու այս թող ըլլայ զբաւականը մեր պատուոյ խօսքին: Հանգիստ ձեր ոսկորներուն:

ԱՐԻՒՆԻ

ԿԱՄԱՆՈՐԻ ՆՕԹԵՐ

ՄԵՐ ԱՊՐԱԾ ՕՐԵՐԷՆ

ԱՐԱՄ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

1918ի աշնան վերջին ամսոյն մէջ Պէյբովի ծանօթ միջազգային պատճառաւ կը փոխադրուինք Լիբանանի ստորոտը թառած քրիստոնեայ քաջ ժողովուրդի «Կաշիտ» դիւղը: Բարձր է գիւրքը ու հիանալի տեսարաններով օժտուած, զէմը՝ արեւի ճառագայթներուն տակ Միջերկրականի անվերջ ծփացող ջուրը

կ'երևի, լեռան կուրծքին կան քարաշէն դրդեակներ ու մենաստաններ:

Երկու օրուան հետիտան ճամբորդութենէ վերջ երկրորդ օրը արշալոյսին կ'սկսինք բարձրանալ ոլորապտոյտ ճամբաներէն զէպի վեր, որ մեզի ժամանակաւորապէս սահմանուած է ծառայել որպէս բնակավայր: Գիւղին բնակ-

չութիւնը իր բոլոր կարելի միջոցներով դիմաւորեց մեզ ու ազատարար բանակի յատուկ փայլուն ընդունելութիւն մը ցոյց տուաւ :

Ընդամէնը տասը օրուան կեանք մը ունեցանք հաս, եւ կարծեմ բնաւ սխալած չեմ ըլլար, եթէ համարձակիմ բռնու թէ մինչեւ այդ թուականը առաջին վայրն էր ուր Հայ Լէզէսնականը իր լուազոյն եւ երջանիկ օրերը ապրեցաւ :

Բաժանումի վերջընթօրին յանկարծ խմացանք որ հազարապետ Բօժէն եկած է : Իր ժամանումի յաջորդ օրն իսկ ներկայացաւ զինուորներուս եւ մեր պաշտօնական հաւաքումին մէջ ըսաւ հետեւեալ խօսքերը : «Լէզէսնականներ, դուք քաջ կուուողներ ըլլալնիդ ցոյց տրւիք Սեպտ. 19ին, կը սիրեմ ձեզ ատոր համար սակայն ձեր մօտ կը պակսի ազատարար բանակի վայել պաղարիւնութիւնը, (Պէյրութի դէպքը կ'ակնարկէր), մօտերս պիտի յառաջանանք դէպի Փոքր Հայք՝ Կիլիկիա : Կ'զգամ որ այս աւետիսով շատ պիտի խանդավառուիք, սակայն գիտցէք որ հան հասնելնուս տիտիբլինը աւելի պիտի խառնայ...» : Ու եղաւ այն ինչ որ խոստացաւ — ասելութիւն, անարդարութիւն եւ արտոյ... մարդը բնաւ սուտ խօսած չէր :

Երկու օր վերջ կրկին կը մեկնինք «Պէյրութ» մեր նախկին զօրանոց կոչուած արգելափակ բանար : Դուրս ելնել իսպառ արդիւնուած է, հող չէ թէ որքան ալ անյետաձգելի գործեր ու հարկեցուցիչ պատճառներ ունենայինք : Կարգի կ'սպասէինք նաև տանելու պիտի արշաւենք մեր պապերու հայրենիքը՝ ցանկալի Կիլիկիան :

Մութ ու ամպամած օր մը յանկարծ հրաման եկաւ մեկնելու. մինչ մենք զբաղուած էինք պայուսակները պատրաստելով, անձրևը սկսաւ տեղալ, քանի կը յառաջանայինք դէպի քարափ այնքան աւելի կը սաստկանար անձրևը, շանթեր ու կայծեր կը փայլատակէին երկինքին վրայ, ամպերը կը գոռային ահեղ ձայներով, այլևս անձրևի չէր նմաներ մեր վրայ թափուածը, որ կարծես յորդառատ դեպի մը վերածուած կ'ուզէր կասեցնել մեր զընացըր. բնութիւնն ալ թշնամացած էր այդ պահուն մեզ դէմ՝ բազմաշարժար ժողովուրդի մը ծոցէն դուրս եկած բուռ մը անձնուրացներու առջև թումբ կանգնելու, որ չի յաջողին իրենց փրկարար առաքելութիւնը ի կատար ածել, բայց ան կը սխալէր : Դէպի մահը քալող

հայորդին չի վհատեցաւ, ան այդ նեղութիւններէն շատ աւելի դժնդակ պահեր ապրած էր :

Հայկական Լէզէսը առաջին անգամ ըլլալով երկու մասի բաժնուած կը մեկնի Կիլիկիա : Առաջին մասը պիտի ցամաքէր Ալեքսանտրէթ, իսկ երկրորդը Մերսին : Արդէն մեզ վիճակուած փոքրիկ նաւուն մէջ ենք, ամէն տեղ թաց է, մինչև սակորնուս խորքը թրջած՝ հրաժեշտ կուտանք Սիւրիական երբեմնի շէն մայրաքաղաքին, որուն մէջ անցուցած 1—2 ամսուան կեանքերնիս եղաւ տանջանք ու սրիւրալի գործունէութիւն... :

Մնաս բարով ըսինք Պէյրութին. քաղաքին լոյսերը իսպառ անհետացան մեր աչքերէն. սարսափելիօրէն փոթորկոտ է ծովը, անձրևախառն հովը անվերջ կը շարունակուի, ամբողջ զինուորներուն մէջ այս տողերը զրոզը եւ երկու դէնքի ընկերներ Մ. Յ. եւ Օ. Ի. լուկղանք, բոլորն ալ հիւանդ փոսուած են թաց ու աղառտ տախտակամածներուն վրայ, առողջներուս պարտքն էր անոնց հող տանիլ : Բազում ճշոցներ իրարու խառնուած զարմանալի երաժրչաութիւն մը կը յօրինէին այդ պահուն նաւուն մէջ :

Փոքրիկ, անուժ նաւը կը պայքարի, դերմարդկային ճիգեր կը թափէ՝ կտրելու, ճեղքելու դէմը ցցուող ալիքն ու քամին. վերջը պարտուելով կը դառնայ ետ՝ դէպի Պէյրութ :

Զինուոր ենք վերջապէս, պէտք է տոկանք, քանի որ գիտակցարար առինք այդ քայլը : Ամբողջ գիշերը այդ վիճակով անցուցինք. առաւօտուն՝ երբ տղաքը զարթնումի պահուն տեսան որ կրկին Պէյրութի առջև կը դանուին, դանազան մեկնութիւններու կծիկը սկսան քակել : Ամէն ոք դիւանապէս դարձած իր հեղինակաւոր կարծիքը կը յայտնէր, այս բոլոր խօսակցութիւններուն վերջ տուաւ առաւօտեան սուլիչը, որ եկաւ բոլորին կարծիքները, մեկնութիւններն ու ենթադրութիւնները ջուրը թափել... Նաւը սկսաւ շարժիլ, այս անգամ տղաքը շատ ուրախ էին : Արեւը իր պայծառ ու շողջողուն ճառագայթներու ամբողջ թափովը ինկած է մեր վրայ, ամէնքս ալ հազուստնիս հանած կը շորցնենք. ծովը շատ խաղաղ էր, օր մը առաջուան տիտըր պատկերը տեսնողին անհաւատալի կը թուէր ասիկա : Կ'երդենք ու կը պարենք :

«Երբ-ամ տեսնեմ զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ» :

Օր մը առաջ բունէն կտրուած թոսմած ծաղիկներ էինք, խկ այգ օրը՝ բնութեան հրաշափառ գեղեցկութեան շնորհիւ վերակենդանացած էինք:

Նպատակը՝ սրուն համար հազարաւոր հայրերին կամօվին արամադրեցին իրենց անձր օտար ձեռքերու մէջ, էր ձեռք ձգել մեր երեւակայած հայրենիքը՝ ցանկալի Կիլիկիան տեսնել, ազատագրել ու անոր ծոցին մէջ ըմբռնել այն բոլոր մարդկային բարիքները որոնցմէ զրկուած էր Հայ ժողովուրդը վեց երկար դարերէ ի վեր: Ալ չենք տեսներ սեւէ արգելիչ պատճառ մեր նաւուն գնացքը կասեցնող, թէեւ դանդաղ, բայց անդադար կ'երթանք, կը մօտենանք այն վայրը, որմէ հրաժեշտ է տներ Կիլիկիան թաղաւորութեան վերջին շտաւիդը՝ Լեւոն Վեցերորդ:

Երկու օրուան նաւային ճամբորդութենէ վերջ կը հասնինք «Հայոց ծոց»ը. Անգլիական պահակի պաշտօն կատարող մեծ գրահաւոր մը մեզ տեսնելուն՝ սղջոյնի եւ բարի գալուտաբանի մը սուտեր արձակեց: Իրաւ որ մեծ եւ հպարտ Ալպիոներ մեր սրտերուն շատ մօտ կ'ըղգայինք, սակայն այս պարագան շատ ալ սիրելի չէր թուեր Թրանսպոններուն: Ամէն անգամ որ մեզմէ ոմանք անգլիերէն կը խօսէին եւ կամ Անգլիացիներու հետ կը յարարէին, անոնք իրենց հոգիին մաղձը անմիջապէս կը թափէին մեր վրայ: Գաշնակից էին, սակայն մէկգմէկու թշնամի բարեկամներ ալ էին: Բայց ի՞նչ փոյթ, այդ պահուն գինովցած էինք մեզի բնծայուած պատիւէն, մեր կուրծքերը ուսած էին, գլուխնիս հպարտօրէն բարձր բռնած դուրս եկանք նաւէն. առաջին անգամ երբ սաք կը կոխէի հայ հողին վրայ, երկիւղածօրէն ծունկի եկայ, համբուրեցի գեափնը ու պուտ մը հող սրպէս մատունք բերանս գրի...: Սակայն ի՞նչ մեծ մեզք, անբուելի յանցանք գործած եղայ հայրենասիրական զգացմունքներ արտարեւած ըլլալու համար: Յիսնապետս «Լաւարէլը» տարբեր մեկնարանեց իմ այդ շարժումս եւ Թրանսպոնի յատուկ նախապաշարեալ ոգիով ու այլանդակ երեւոյթով դէմս ցցուեցաւ, պոսաց, բարկացաւ, արհամարհեց եւ պատիժ մը սահմանելով հեռացաւ:

Յաջորդ օրը դուժարտակիս հրամանատարին սենեակը կանչուեցայ, սիրտս տրոփել ըսկրտու. վստահ գիտէի որ ինձի նպատաւոր վճիռ մը չպիտի տրուէր, զիս անորոշութեան մասնողը ի՞նչ ձեռի ամբաստանութեան տակ

դանուիլս եւ ստանալիք պատիժիս ծանրութեան շափն էր: Մարդը իր էութիւնով ինձի հակառակ էր, որքան ալ զգուշանայի, դարձեալ պատրուակ մը կը փնտռէր, կը դանէր ու զիս կը պատժէր, ըլլար թեթեւ կամ ծանր, բաւական էր որ այսպէսով զիս կը տանջէր:

Հարիւրապետս անունս հարցուց. տուի: «Սէրժան Լաւարէլը քեզի չորս օր դօսին տուած է երէկուան յանցանքիդ համար, բայց ես տեսակէն հասկցայ որ դուն մինչեւ հիմա լաւ գիտուոր մը եղած ես, 15 օր բանտի կը վերածեմ դայն»:

Կեցած տեղս քար կտրեցայ, ոչ թէ անոր համար որ 15 օր բանտով կը պատժուիմ, այլ չի գործած յանցանքով ամբաստանուելու համար:

Կը մտարեբեմ ամբողջ ցեղիս մարտիրոսութիւնը, անոր խաչելութեան Գողգոթան, հազարաւոր հայ մտաւորական ու յեղափոխական գործիչներու բանտը, աքսորը, կախաղանը բարբարոս թուրք բէթիմին տակ. կ'երեւակայեմ այս բոլոր դառնութիւններուն վերջ մը տալու նպատակով հայ կամաւորին Թրանսպոնիին տուած օղնութիւնը եւ ստացած վարձատրութիւնը: Ապերա՛խս Թրանսա...:

ՄԱՐՏԱԴԱՇՏԻ ԶՈՂԵՐԸ

Այն որ չ'ապրիւր ազգին համար
Ի գո՛ւր կ'ապրի անձին համար:

Եւ ի՞նչ կայ այնքան սիրուն որքան պարտաճանաչ գուակը ըլլալ բաղձաշարչար Հայ ազգին, ապրիլ անոր ցաւով, վերցնել ցեղին ամենամը խաչը ու վերջապէս քաջարար իյնալ հերոսական կոուրի մէջ, այն մեծ յոյսով, որ թափուած հայ արիւնէն, աշխատանքէն ու անկեղծ նուիրումէն է որ Հայ ցեղը պիտի հասնի իր նպատակակէտը:

Ահա ազգին համար պատուոյ գաշտին վրայ իյնող Լէզնականներէն ոմանց մասին ամփոփ ծանօթութիւններ:

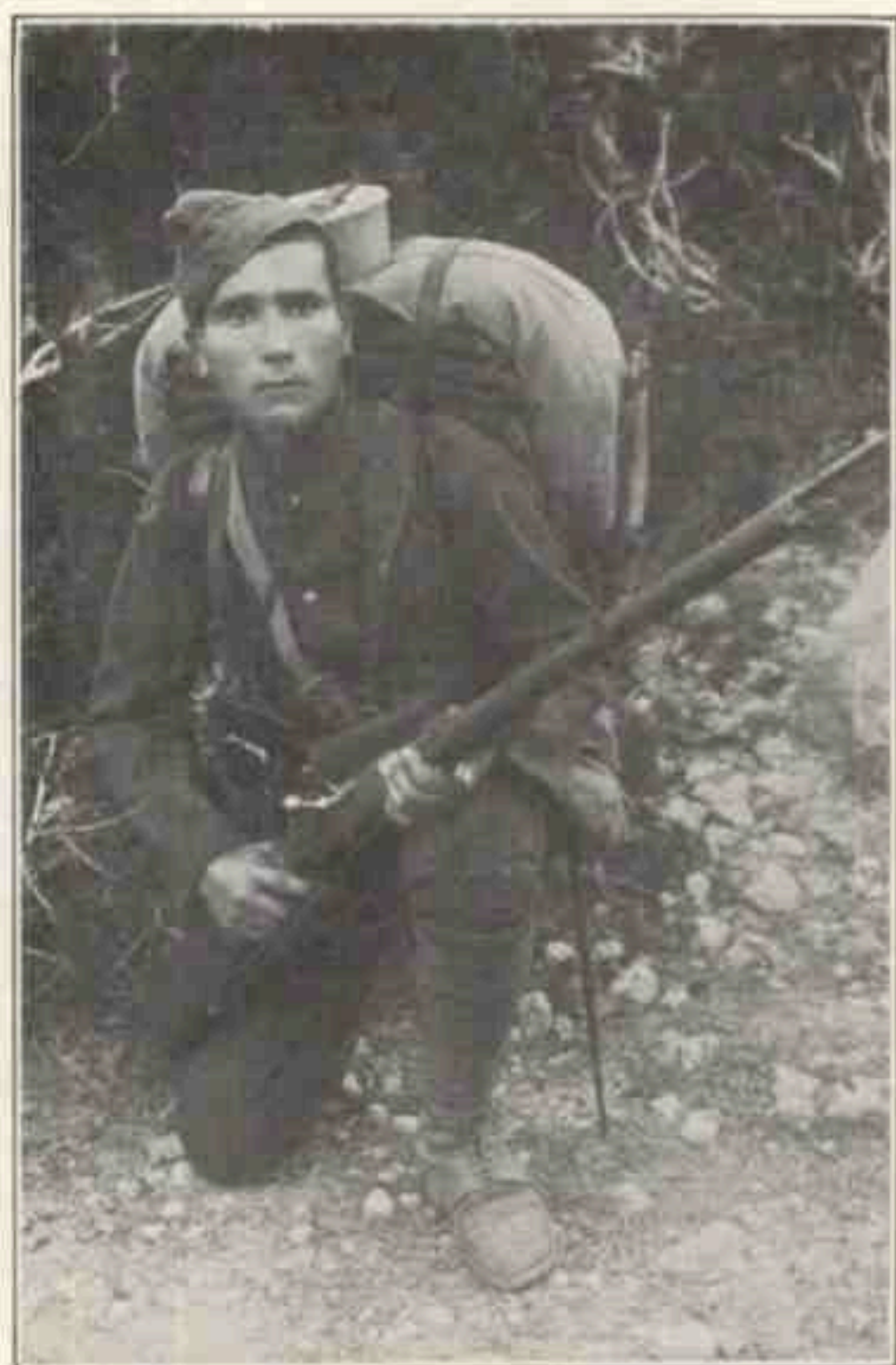
ՍԷՐՃԱՆ ՄԱՆՈՒԿ ՏԷՐ ՅԱԿՈՐԵԱՆ

24 տարեկան, Ալպիոթան քաղաքը ծնած, Տէր Մարտիրոս քահանայի կտրիճ գուակն էր, իր կրթութիւնը ստացած էր Կ. Պոլսոյ Սկիւտարի ճեմարանը եւ յետոյ յաճախած Կարապետեան վարժարանը, ուրկէ վկայուելէ վերջ

Պոլսոյ «Ինթիլիյաթ Զապիթան» վարժարանէն եւս շրջանաւարտ ելած եւ թրքական բանակը մտած էր իրրեւ «միլիտար սանի»։ Տարտանէլի տաք կռիւներուն մասնակցած քաջերէն մին էր, հոն իր խումբին հետ միասին զերի կը բռնուի, յետոյ Եգիպտոսի ազգային առաջնորդարանի միջոցաւ գերութենէ կ'ազատուի եւ կ'երթայ Թանթա, ուր Մաթէոսեան տան մէջ կ'սկսի աշխատիլ։ Մի քանի ամիս վերջ, երբ Արեւելեան Լէզէոնը կը կազմուի, իր հետ զինուորադրուելով 16 հոգիներ, Թանթայէն կը մեկնի Բոր-Սայիա, ուր բաւական թուով զինուորներ մարզելէ յետոյ կ'անցնի Կիպրոս։ Իր լրջութեամբը եւ խստութեամբը շահած էր ազգայնաց համակրութիւնը եւ իր դործունէութեամբ սիրուեցաւ նաեւ Գրանսացի պետերէն։

Մէրժան Մանուկի անձին մէջ դտած էինք ազնիւ, պարկեշտ, կրթուած եւ ազգասէր հայու բոլոր առաքինութիւնները։

Աւա՛ղ, սակայն, որ Արարայի պատուոյ դաշտին վրայ անողոր զնդակ մը վերջ դրաւ Մանուկի կեանքին։ Յարգանք իր խնկելի ու անմոռաց յիշատակին։

ՏԱՄՆԱՊԵՏ ՕՆՆԻԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Ծնած Հայաստանէն դուրս՝ Պանարմայի մէջ, իր մանկութեան ժամանակ ատեն մը յաճախած է տեղւոյն ազգ. վարժարանը, ուրիկ մեկնած է Պոլիս՝ արուեստի մը տիրանալու համար. քանի մը տարի մեքենագործութեան հետեւելէ վերջ, եղբորը հետ կը մեկնի Եգիպտոս։ Օննիկ ալ կ'աշխատի Մաթէոսեանի դործարանը։ 1916ին կամաւոր կը դրուի եւ կը մեկնի Կիպրոս, ուր հասնելու ծանօթացայ իրեն։ Ինք աշխոյժ, ճարպիկ, վառվռուն երիտասարդ մըն էր. հակառակ օտար հորիզոններու տակ ծնած ու ապրած քլլալուն՝ Հայ դատին համար բարախող սիրտ մը ունէր։ Օննիկն ալ Սեպտ. 19ին իր շտեմած Հայաստանի դատին համար զոհ տուաւ իր երիտասարդ կեանքը, խոր սուզի մէջ թողլով իր մէկ հատիկ եղբայրը ու իր բոլոր զէնքի ընկերները։ 23 քաջերու կողքին Օննիկն ալ թաղեցինք Արարայի դազաթը եւ մեր վերջին մնաս բարովի պահուն արցունքի շիթերով ցօղեցինք իր զերեզմանը։

Ա. Յ.

ՍԱՐԳԻՍ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

Արարայի հերոսամարտին մէջ նահատակուողներէն մէկն ալ է՝ սրտակից ընկերս՝ Սարգիս Գասապեան։

Սարգիս ընիկ Արարկիրցի է եւ ծնած 1891ին, իր նախնական կրթութիւնը առած է Արարկիրի միջնակարգ վարժարանին մէջ։ 1908ին կը մեկնի Պոլիս, ուր տարի մը մնալէ յետոյ կուգայ Ամերիկա։ Հոս էր որ իրեն ծանօթացայ։ Տարիներ ապրեցանք մաքուր եւ մաքրիմ ընկերական կեանք մը։ Երջանիկ կ'ըզգայի Սարգիսի նման ընկեր մը ունենալու համար։

Թրքական վերջին դազանութիւնները վերաւորած էին անոր զգայուն սիրտը, կ'սպասէր ստիթի մը՝ լուծելու իր վրէժը եւ ծառայելու Հայ դատին։ Եկաւ 1917 թուականը, Հայկական Լէզէոնը կը կազմուէր... Սարգիսն ալ շատերու նման պատեհ առիթէն օգտուելով կամաւորագրուեցաւ։ Իր կարգապահութեամբ եւ ուշիմութեամբ տիպար զինուոր մը նկատուեցաւ. թէ՛ իր պաշտօնեաները եւ թէ՛ ընկերները սիրեցին զինքը։

Կիպրոսի մէջ երկար սպասուձէ վերջ, 1918ի դարնան վերջապէս սկսանք շարժիլ դէպի կուրի դաշտ։ Խրամատներու մէջ էինք թըշնամիէն հազիւ քանի մը մղոն հեռու։ Սարգիս

ստամոքսի հիւանդութեան պատճառաւ հիւանդանոց թողուած էր: Մեծ դժբախտութիւն մը պիտի ըլլար Սարգիսին համար, եթէ կռիւն ջացակայէր, որովհետեւ կռուելու համար էր որ ան ձգած էր Ամերիկայի խաղաղ կեանքը: Տակաւին իրամատնեքու մէջ էինք, երբ առաւօտ մը արշաւոյսին Սարգիս երեւցաւ. դեղնած էր, սակայն իր սովորական ժպտը պահած էր: Ինչո՞ւ եկար, քանի որ դեռ չես առողջացած հարցուցի իրեն: «Միթէ կարելի՞ է այլեւս հիւանդանոց մնալ, երբ կռիւի ժամերը կը մօտենան, առողջութիւնս պիտի վերագանեմ այն ասեւն, երբ Թուրքին արիւնը խմեմ»:

Այսպէս Սարգիս եկաւ միացաւ կռուին մասնակցողներու շարքին: Հակառակ իր Ֆիդիքական տկարութեան, ան հաճոյքով կրեց իր բեռը՝ պաշար, դործիք, ձեռնառումք, փամփուշտ, ջուր եւ յարձակումներու մասնայատուկ զանազան պիտոյքներ:

Կռիւը սկսաւ. Սարգիս գիտակից իր գինուորական պարտականութեան եւ ներշնչուած հայրենիքին ծառայելու ներքին ձայնէն, նեւուեցաւ յառաջ, անդադար կը գնդակէր, կ'արձակէր ձեռնառումքեր, մոռցած էր իր հիւանդութիւնը, իր փնտած վայրկեանը դատած էր: Կռիւին տաք ասեւնը աւա՛ղ, որ թշնամի գնդակ մը եկաւ իւրից Սարգիսին կեանքը... ան փակեց իր աչքերը Արարայի բլուրին վրայ, իր պարտականութիւնը լիւրջ կատարելէ վերջ:

Անմտանայի ընկերս՝ Սարգիս, պատիւ թէ ծնողքիդ եւ թէ հայրենիքիդ՝ քեզի նման գաւակ մը ունենալնուն համար: Յարգանք յիշատակիդ, օր մը, երբ այցելութեան դամ, կը պատմեմ մեր կեանքէն:

Խ. ԽԵՐՊԵՒԵԱՆ

ՊՕՂՈՍ ՊՈՒԼՈՒՏԵԱՆ

Պօղոս հազիւ 26 տարեկան միջահասակ ու բարեձեւ երեւոյթով մէկն էր, իր քաղաւածքին խորխառութիւնը մասնաւորապէս գիմացիներին ակնածանք կ'ազդէր: Ան ծնած էր Սարբերդի Ծովք գիւղին մէջ, որուն բարձունքները, կանանչազարդ պարտէզները, հմայիչ ծովակը, մեղրահամ աղբիւրներն ու զով օդը կերտած էին անոր մէջ հոգի մը, որ ընդունակ եղաւ դատադրութեան բազմինն առջեւ զոհուիլ:

Կեանքի ամենամեծ խաչալին, — ցեղային 1912ի վերջերը Պօղոս ալ կը բաժնուի իր

ծննդավայրէն ու կուգայ Ամերիկա՝ ազագային աւելի բարեկեցիկ կեանքի մը տիրանալու նպատակով: Իր այս ձգտումին հասնելու համար ան աշխատեցաւ շարունակ:

Դժբախտաբար, ինչպէս շատերու նոյնպէս ալ Պօղոսի երազած ծրագիրները չիրականացան, եւ համեւրօպական պատերազմը, ինչպէս նաեւ անոր յաջորդող Հայկ. ջարդերը բոլորովին փոթորկեցին անոր կեանքը: Երկրէն պարբերաբար եկած դուժերէն ու սրտածմլիկ աղաղակներէն սիրտը կը դաշունահարուէր, ճար մը կը փնտռէր անոնց օգնութեան հասնելու, բայց ի՞նչպէս, երբ երթալու միջոցները կը պակասէին:

Ահա այս օրերուն էր որ Կիլիկեան կամաւորական շարժումը սկսաւ, Պօղոս խեղճ փութաց կամաւորացրուելու, առաջին խումբին թեկնածուներէն մին եղաւ: Հայկ. Լեզէոսին մէջ ան եղաւ տիպար ու պարտածանաչ գինուոր մը. իր համբերատար ոգին, ընկերներուն ուէ կերպով օգնելու ջանքերը զովելի էին, մինչեւ վերջը խանդավառ մնաց:

Արարայի ճակատամարտին մէջ Պօղոս ճիշտ այն խումբին հետ էր, որ խելայեղ թափով նեւուեցաւ առաջ՝ թղենիներուն տակ գետեզուած թշնամի գնդացիները ու գինուորները գերելու, որոնք գնդակներու անձրեւ մը կը թափէին մեր վրայ: Այն պահուն, երբ հրաման եկած էր մեր կողմի կրակը նուազեցնելու եւ այսպէսով թշնամիին ուշադրութիւնը վրիպեցնելու, Պօղոս գնդացիբով կը կրակէր թշնամի գիրքերը: Այդ վայրկեանին նախ կը վիրաւորուի սրունգէն, բայց անոր վրէժի պատակը կ'արգիլէ գինքեա գալու եւ այդ վիճակին մէջ կը շարունակէ գնդացիբային կռիւը, մինչեւ որ թշնամի ուրիշ անողօք գնդակ մը կը ծակէ այս հերոսին կուրծքը ու հոս գնդացիբի կողքին կ'իյնայ շրնշահատ:

Յաջորդ առտու, երբ մեռեալները կը հաւաքէինք, տեսայ սիրելի ընկերջոս անշնչացած գիտակը, արիւնի կարմիր գիծ մը սահած էր կուրծքէն վար եւ դէմքը անճանաչելի դարձած էր:

Ահ, սիրելի Պօղոս, այսօր, այս հեռաւոր երկրէն իմ ամենախոր յարգանքը կը մատուցանեմ յիշատակիդ, ինչպէս նաեւ 23 գինակից ու անմտանայի ընկերներուդ, որոնք ինկան նրբութեամբի գաղափարական ճանապարհին վրայ:

Բիւր յարգանք ձեր ոսկորներուն:
Մ. ԹՈՒԹԵՒԵԱՆ

ՂՐԿՈՒԱԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ

1922ի Յուլիսէն մինչև 1923 Օգոստոս 15 ըրած ենք հետևեալ դրամական օգնութիւնները անդամահատ եւ հիւանդ Լէզոնականներուն .

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 23, 1922

Գ. Էմալեան, Լիպրթի, Ն. Ե.	25.00
Սուրէն Մեծատուրեան, Նիւ Եորք	50.00
Կիրակոս Վարդանեան, Նիւ Եորք	30.00
Ճորճ Չաղմաղճեան, Կիպրոս	50.00

ԳՆՏԵՄԲԵՐ 18—21, 1922

Կիրակոս Վարդանեան, Նիւ Եորք	60.00
Կարապետ Աբրահամեան, Մարսէլիա	150.00
Թադւոր Խաչիկեան, Մարսէլի	97.00
Մխիթար Պետրոսեան, Մարսէլի	120.00
Գալուստ Գուլոսեան, Մարսէլի	120.00
Բարսեղ Գաղանճեան, Մարսէլի	120.00
Ասորով Չարուխճեան, Մարսէլի	82.50

ՅՈՒՆՎԱՐ 17, 1923

Սարգիս Մուրատեան, Դամասկոս	100.00
Յովհաննէս Մարտիրոսեան, Պոսթոն	50.00
Կիրակոս Վարդանեան, Իրի, Փէնս.	50.00

ՄԱՐՏ 12, 1923

Մամաս Զիրքիսեան, Միլուքի	50.00
Խաչիկ Աղամեան, Պէյրութ	47.30
Մանուկ Էքմէքճեան, Յունաստան	75.50
Վահան Տէր Վարդանեան, Պէյրութ	99.33
Կարապետ Անտոնեան, Մարսէլի	120.00
Արթին Ճէզվէտեան, Շամ Թրապոլիս, Սիւրիա	75.68

ՕԳՈՍՏՈՍ 15, 1923

Կարապետ Աբրահամեան, Մարսէլի	49.95
Գալուստ Գուլոսեան, Մարսէլի	49.00
Ասորով Չարուխճեան, Մարսէլի	49.95
Թադւոր Խաչիկեան, Մարսէլի	49.95
Բարսեղ Գաղանճեան, Մարսէլի	49.95
Մխիթար Պետրոսեան, Մարսէլի	49.95
Կարապետ Անտոնեան, Մարսէլի	49.95
Կիպրոսի Մանածիւղին, Հ. Վէրիլեանի միջոցաւ	50.00
Մինաս Թարթարեան, Դամասկոս	50.00
Սարգիս Մուրատեան, Դամասկոս	50.00
Վահան Տէր Վարդանեան, Պէյրութ	50.00
Կիրակոս Վարդանեան, Իրի, Փէնս.	50.00

Արուեստական սոք մը պատրաստել կուտանք Փրայիտէնի Լէզոնականներէն Ճ. Նաղարեանի, որ արկածի մը հետեւանքով դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու իր սոքը :

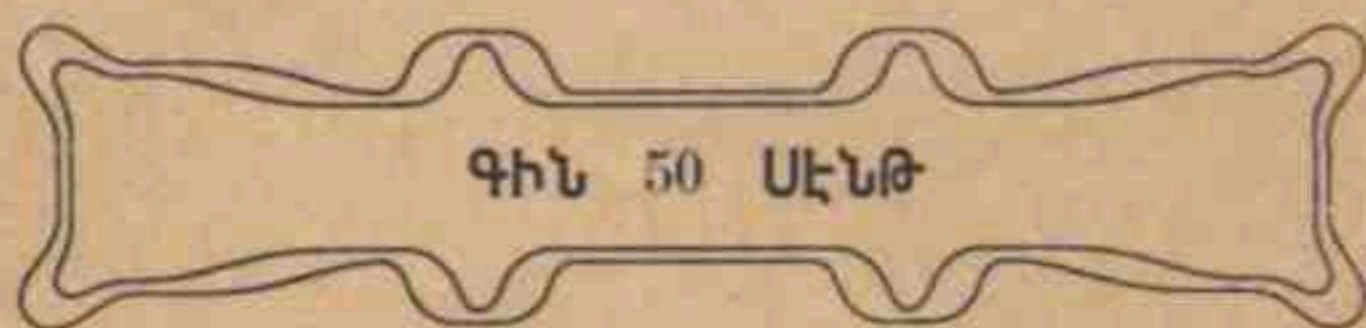
Կանխայայտ շնորհակալութիւններով

Ի Դիմաց Հայ Լէզ. Միութեան Կեդր. վարչութեան

Գանձապահ
Մ. ԿԻՒԶԷԼԵԱՆ

Առեմաղպիր
Շ. ՄՏԵՓԱՆԵԱՆ
(ԿՆԻԲ)

Առեմաղպիւր
Ն. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԷՆԹ